

תנובות שדה

גיליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גיליון 159 / כסלו - טבת תשפ"ב

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת המכון למצוות התלויות בארץ
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:
הרב מנחם דרורי
tnuvot@macon.co.il

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
ת.ד. 176 אלעד 4081003
טלפון: 03-9030580
פקס: 03-9030891

מנויים:
דמי מנוי לשנה: 50 ₪
(דמי משלוח של 6 גיליונות)
ניתן לקבל את הגיליון בדוא"ל
בשליחת הודעה למייל המערכת
© כל הזכויות שמורות

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של
המכון, או תגובות על הנכתב, לדואר
האלקטרוני
המערכת תערוך ותפרסם את
החומרים לפי שיקול דעתה

הבהרה: גליון 'תנובות השדה' משמש
במה לרבנים ות"ח שונים
הפסיקה ההלכתית המוסמכת
מתפרסמת במאמרים שעל ידי
המכון

דבר העורך

- 6** **'מידע הלכתי'** - ראש המכון הגאון רבי **שניאור ז. רווח** שליט"א
 א. נתונים על קדושת שביעית לחודשים כסלו טבת
 ב. ירקות עלים ללא איסור ספיחין

גנוזות

- 9** כת"י 'עת הקץ' - רבי **משה אתורג'מאן** זצוק"ל
 שמיטה בזה"ז מדאורייתא או מדרבנן
- 14** מכתבים ותשובות - רבי **שריה דבליצקי** זצוק"ל
 דיני הפרשת חלה, צירוף, זמן הברכה, ועוד

הגות ומחשבה

- 16** מרן רבי **שלום כהן** שליט"א
 שמיטה - בטחון בבורא העולם
- 18** הגאון רבי **מסעוד בן שמעון** שליט"א
 פריסת סוכת שלום בכל ימות השנה

- 20** רבי **יהודה לב** שליט"א
 טעמים ופרפראות לשמיטה

מאמרים הלכתיים

- 22** הגאון מו"ר רבי **שלמה משה עמאר** שליט"א
 השקייה נכונה בשנת השמיטה
- 26** תשובת הגאון רבי **שניאור ז. רווח** שליט"א
 קניית פירות שביעית בהקפה
- 28** רבי **משה יהודה לנדאו** שליט"א - עציצים בשמיטה
- 34** רבי **שלמה מילגרומ** שליט"א - פירות שלא הגיעו לעונת המעשרות
- 39** רבי **דביר עמר** שליט"א - גדר מלאכת 'לאוקמי'

ביני עמודי

- 43** **הלכה למעשה** שו"ת מאת ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א
- 47** **תגובות והערות**

עולם חסד יבנה

ענין השמטה והיובל יש להם סודות עמוקים ודברים שהם כבשונו של עולם. ולפי הנגלה הוא שורש כל התורה כולה ויסוד העולם כולו. כי העולם א"א להתקיים אלא עניים עם עשירים. ובענין השמיטה והיובל רצה השי"ת שיהיו שוים עניים ועשירים. כדכתיב לך ולעבדך וכתיב ואכלו אביוני עמך. וידוע כי העני כל ימיו מכאובים וכעס ענינו. כי אין לו מה לאכול ובכל עת ובכל עונה עיניו נשואות לשמים וחיו תלויים לו מנגד. ובבקר יאמר מי יתן ערב מפחד לבבו ועניותו. והעשיר כל ימיו בשמחה וטוב לב משתה תמיד. בענין שבעושרו וברוב לבבו שוכח העני ואינו יודע במכאוביו. ולכן רצתה התורה להביא שנת השמיטה והיובל שיהיו ב' שנים רצופים קדושות. באופן שאפילו העשיר נושא עיניו לשמים. אחר אין זורעים וקוצרים ואומר מה אוכל ומה אשתה. כדי שידע ויזכר צער העני שכל ימיו ושנותיו בצער ובדאגה. ואחר שהעשיר בשנים או בשלשה שנים נושא עיניו לשמים. ואומר מה אעשה לאנשי ביתי כי אין לי לזרוע ולקצור. מה יעשה העני שכל ימיו מכאובים מדוחק עניות. באופן שכשהעשיר יראה עצמו בעושרו. יזכור הימים שעברו עליו מהשמיטה והיובל. ויאמר אני בשתי שנים של שמיטה ויובל לא הייתי יודע מה לעשות לאנשי ביתי. והייתי בצרה וצוקה ובצער ובדאגה והייתי אומר מה אוכל ומה אשתה. מה יעשה העני שכל ימיו מכאובים ולא ראה בטובה. ועיניו נשואות לשמים ולבריות כי עולליו שאלו לחם פורש אין להם. בענין שבזה יזכור העני וירחם עליו. וז"ש בכאן וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו וצוית את ברכתי לכם ועשת את התבואה לשלש השנים. בענין שזהו יסוד התורה והעולם. כאומרו אמרתי עולם חסד יבנה.

צדור המזר (לרבי אברהם טבע, מגולי ספרד, נפטר בשנת רס"ט)

”ושבתה הארץ שבת להשם”

בפתח גיליון זה אשר עוסק ברובו בהלכות השמיטה, נפתח בדברי מרן רבי יעקב אדלשטיין זצ”ל אשר דיבר בפני לומדי הלכות שביעית, וכה היה תוכן דבריו:

כמו שלימוד תורה בשבת גדול מלימוד תורה בימי החול, וכמבואר בספה”ק, כן לימוד תורה בשנת ‘שבת הארץ’ שקדושה מכל השנים גדול בערכו מלימוד תורה של שאר השנים. ועאכ”ו כאשר עוסקים בהלכות שביעית לימוד זה משפיע רוחנית על כל עם ישראל, כמו שמצאנו בדברי גדולי הדורות לגבי דברים שונים שמתחזקים בלימוד וזה גורם לכולם להתחזק בזה לפי מדרגתם, א”כ ‘ודאי שלימוד התורה הזאת תשפיע על הרבה אחינו בני ישראל שידקדקו יותר ויקיימו את ההלכה של שמירת קרקעות כהלכה בקרקע ובפירות’ (נאמר בשמיטה הקודמת בפני אברכי כולל ‘שביעית’).

דברים אלו נאים במיוחד לאור גיליון זה אשר מתלבנים ומתחדשים בו סוגיות של שביעית בבחינת ‘להגדיל תורה ולהאדירה’, והן פסקים ותשובות להלכה ולמעשה בבחינת ‘הדרך אשר ילכו בה’, ויה”ר שאכן ישפיע העיסוק בלימוד שביעית, שפע הארה ממרום להתחזק אנו וכל אחינו בני” בשמירת השמיטה כהלכתה. אכ”ר.

זכינו ובי”ה מדור ‘הגות ומחשבה’ אשר התחדשנו בו בגיליון קודם, התקבל בשקיקה ע”י הקוראים, כאשר לגיליון זה אנו מתכבדים במאמר פותח ממרן ראש הישיבה חכם רבי שלום כהן שליט”א נשיא מועצת חכמי התורה אשר זוכה המכון למצוות התלויות בארץ לתמיכתו ועידודו ודלתו פתוחה לפנינו תמיד, ואף לקראת שנת השמיטה אירח בביתו כינוס מיוחד של רבני ועדת השמיטה ובנוסף נערך בביתו מעמד ‘גיבורי כח’ של חקלאים הפועלים תחת אוצר בי”ד שע”י המכון.

ממדור ‘גנוזות’ מגיעה בשורה משמחת, קבלנו חומר יקר ערך מכת”י של הגאון המקובל רבי שר”ה דבליצקי זצוק”ל, אשר נערך ע”י בני המשפחה, קיצור הלכות ומכתבים. בגיליון זה הכנסנו מכתבים ותשובות בהלכות הפרשת חלה. ואי”ה נפרסם עוד בגליונות הבאים.

מומלץ מאד לקרוא בעיון את ה’מידע ההלכתי’ המתפרסם ע”י ראש המכון שליט”א העוסק גם בנושא איסור ספיחין אשר מגיע לפיתחנו בתקופה זו ביתר שאת בירקות המצויים בשווקים. כמו”כ תמצאו במדור זה עידכון מהשטח על גידולים אשר משווקים בתקופה זו ויש בהם כבר קדושת שביעית.

קוראים יקרים, ת”ח יושבי מדין תופשי ספר, בתנופת ההתחדשות של שנת השמיטה, אנו מתחדשים בגיליון זה במדור ‘תגובות והערות’, מדור השייך לכם ובזכותכם, ברכת יישר כח לכל הכותבים הנכבדים. המדור מוגבל משיקולי עריכה ועוד חזון למועד, תמשיכו לכתוב ולהגיב, להרבות תורה ודעת. בנוסף, מתפרסמים בגיליון מאמרים מרתקים המתפרסמים ע”י רבני המכון וע”י ת”ח מרביצי תורה במדור ‘מאמרים הלכתיים’ בנושאים מגוונים. תשובות שהשיבו ראש המכון ורבני בית ההוראה במדור ‘שאלות ותשובות’. מדור ‘גנוזות’, ועוד.

לסיום, נודה לבורא עולמים על כל הטוב והחסד אשר גמלנו לערוך את גליונות ‘תגובות שדה’ היו”ל ע”י המכון למצוות התלויות בארץ’ בראשות ‘איש אשר רוח בו’ הגאון רש”ז רווח שליט”א, אשר יצא שמם לשם ולתהילה בבתי מדרשות והיכלי הלומדים, גיליון אשר מופץ בתפוצה ישירה למאות רבני ודייני ישראל ועולה לפני מאן מלכי רבנן.

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

נתונים לשמיטה עד סוף חודש טבת

❖ נתוני השמיטה עד סוף חודש טבת

❖ דין ירקות עלים המשווקים תחת הכיתוב: 'ללא איסור ספיחין', 'גבולות עולי מצרים'

נתוני השמיטה עד סוף חודש טבת:

ירקות - הירקות המצויים בזמן הזה בשווקים, נלקטו כבר בתוך שנת השמיטה, ולכן הם קדושים בקדושת שביעית. למעט הירקות הבאים שהם תוצרת שישית, ויגיע מהם לשווקים תוצרת מקדושת שביעית רק לאחר התאריכים הבאים, והם:

תפוח אדמה - ה' טבת [תפו"א בייבי כבר כעת קדושים].

בצל יבש לבן, בצל יבש אדום, שום - בחודש אדר א.

הנהגה הלכתית בירקות הקדושים - את כל הקדוש בקדושת שביעית יש לרכוש רק עם הכשר ולנהוג בו לפי מקור הירק. ואם מקורו מחקלאים שומרי שביעית יש לנהוג בירקות קדושת שביעית על כל ההגבלות ההלכתיות.

*

איסור ספיחין - בירקות ובקטניות שלהלן יש כבר עכשיו איסור ספיחין מפני שנזרעו או הגיעו לשליש בשביעית, והם: חסה, מלפפון, ערית, צנון, צנונית, קישוא, שמיר, תירס.

בירקות שלהלן יהיה איסור ספיחין במהלך החודשים כסלו וטבת:

כסלו - בצל ירוק (א' כסלו), חציל (א), כוסברה (א), כרוב לבן (טו), כרוב סיני (י), לפת (א), מילון (א), סלק אדום ועלים (א), עגבניה (י), פטרוזיליה [ירק] (א), פלפל ירוק חריף (א), ציוטה (א), קולרבי (א), שומר (א), שעועית תרמיל (י), תות שדה (א), תפו"א בייבי - תפודים (א), תרד (א).

טבת - ברוקלי (טו טבת), כרוב אדום (א), כרובית (א), סלרי (י), שורש [כרפס] (כ), פול בתרמיל (ה), פלפל ירוק (א), פלפל אדום (א), פלפל אדום חריף (א), תפוח אדמה (א).

הנהגה הלכתית בירקות של ספיחין - כל ירק שיש בו איסור ספיחין הרי הוא אסור באכילה. לכן אין להשתמש בירקות אלו ללא הכשר.

[ראה להלן בחלק ב' של המאמר הרחבה בעניין ההכשרים השונים על זה].

*

פירות - בפירות הבאים יש לחוש כבר לקדושת שביעית ולנהוג בהגבלות של קדו"ש, והם: אתרוג, פיאטיה אדומה, קובו. בנוסף: קרמבולה - בכסלו, פיאטיה צהובה - בטבת.

*

פרחים - ישנם סוגי הפרחים שכבר יש לחוש שנזרעו באיסור לאחר כניסת השמיטה, ויש לוודא את כשרותם, כדי להימנע מלסייע לעוברים על איסורי שביעית.

להלן רשימת הפרחים שכבר יש לחוש לגבם כי הם מזריעת שביעית:

דרבנית, טוידה, כלנית, נורית, נץ חלב [דוביום], פרזיה, צבעוני, קאלות לבנה, קרסיפדיה, שושן [ליליות], תגית.

בפרחים הבאים יש לחוש שנזרעו בשביעית החל מהתאריכים הבאים בחודשים כסלו וטבת:

כסליו - אסתר שורש (כ כסליו), חמנית (טו), חרצניות (יא), מנטור (י), סולידגו (טו), סייפן (כג), ציפורן ברבטוס (י), קאלה צבעונית (י).

טבת - אסטר ורדה (א טבת), רונניקה (י), ליזי אנטוס (א), ציפורן (יא).

***

ירק ללא ספיחין - עולי מצרים

דין ירקות עלים המשווקים תחת הכיתוב: 'ללא איסור ספיחין', 'גבולות עולי מצרים'

הנה רבים השואלים אשר הילכו בו, לאחר שהשווקים הופצו בירקות עלים עם כיתובים כעין אלו, [ונזקקים לזה כיון שכל השייוק של שאר תוצרת 'מהדרין' לא היה בנמצא אלא זעיר פה וזעיר שם], ועל כן בתי עסק רבים ואנשים פרטים רבים מבקשים להשתמש במוצרים אלו כתחליף למהדרין.

וזאת לדעת, העיקרון המוביל את נותני הכשרות 'ללא איסור ספיחין' הוא שאת כל הגבלות השביעית אפשר לפתור בדרכים הלכתיות שונות, אולם כל זה כאשר אין איסור אכילה על התוצרת. כיון שברור שכאשר התוצרת אסורה באכילה, אין כל דרך להתיר זאת מלבד האפשרויות הידועות והמקובלות.

ונקדים לכך רקע הלכתי בסיסי:

גזירת ספיחין היא מה שגזרו חכמים שאסור לאכול זרעים וירקות שגדלו בשביעית, ואף אם גדלו מאליהם, כאשר מן התורה גם אם יהודי זרע באיסור התוצרת לא נאסרה באכילה. ועל כך חכמים גזרו שאף העולה מאליו יהיה אסור, שמא יזרע באיסור ויעבור על איסורי מלאכות בשמיטה, ויאמר שעלה מאליו.

ואמנם באופני גידולים מסוימים לא גזרו חכמים גזירת ספיחין, וכדלהלן, ואז התוצרת מותרת באכילה. אלא שלעיתים יהיה על זה הגבלות שונות של קדושת שביעית, הכוללות: הגבלת מלאכות בגידול, איסור סחורה, שמירה על קדושת שביעית של היבולים, הגבלות שימוש באופנים מסוימים, ועוד. [ויש מהם שהקלו לומר שאם זה תוצרת שגדלה באותם אופנים שאין איסור ספיחין, אזי אם הם גם חתמו על היתר המכירה, יש להקל לעניני איסור סחורה בקנייה מהם, בהסתמך על דברי

ירק ללא ספיחין - עולי מצרים | מידע הלכתי

מרן הגרשו"א זצ"ל בספרו מנחת שלמה ח"א סי מד (עמ' ר"ל) שאין על הקונה מהיתר מכירה איסור סחורה אם המוכר סומך על הרבנים שהתירו, יעו"ש.

להלן האופנים בהם נותני ההכשר כותבים 'ללא איסור ספיחין':

א. יבולים הגדלים במקומות שנכבשו רק ע"י עולי מצרים ולא על ידי עולי בבל, אין בהם איסור ספיחין. [הגם שלהלכה כן יש בהם קדושת שביעית. והן אמנם יש מן הראשונים והאחרונים דס"ל שאין קדושת שביעית כלל בגבולות עולי מצרים והתירו גם זריעה שם, אלא שלהלכה כבר כתבנו בשביתת השדה פ"ב סעי' ג שכן נוהג קדושת שביעית והגבלת מלאכות במקומות אלו, אבל מ"מ איסור ספיחין ודאי אין נוהג שם].

ב. בעבר הירדן [עמון ומואב שטיהרו בסיחון וארץ סיחון עצמה], לא נוהג איסור ספיחין, וזה כולל את כל רמת הגולן של ימינו שזה חלק משטח עבר הירדן [וכמבואר בשביתת השדה שם סעיפים טז; יח].

ג. יבולים הגדלים בקרקע שבבעלות נכרי, אין בהם איסור ספיחין לכו"ע [ולגבי קדושת שביעית, כידוע נחלקו בזה פוסקי הדורות, כאשר לדעת המבי"ט וסיע' נוהגת בזה קדו"ש, ודעת מרן השו"ע וסיע' שאין נוהגת קדו"ש ביבול נכרי]. ולגבי איסור ספיחין יש להקל גם באופן שאין הקרקע ממש בבעלות הנכרי, אלא שמושכרת או מוחכרת לנכרי, והנכרי זורע וכל הירקות בבעלותו. למרות שבאופן הנ"ל יש להחמיר לגבי כל דיני שביעית, מ"מ יש להקל לגבי איסור ספיחין [וביארנו הדין ומקורותיו בספרי שביתת השדה פרק שלישי סעיף ה, עיי"ש].

ד. יבולים הגדלים בתוך בית, לא גזרו עליהם גזירת ספיחין.

ה. יבולים הגדלים בתוך מבנה גידול כגון חממות, כל שהג אטום לחדירת גשם דינם כגדל בבית ואין בו איסור ספיחין.

ו. יבולים הגדלים במבני גידול כאשר הגג לא אטום לגמרי, אין להתיר שם כלום מדיני השמיטה כולל איסורי ספיחין, כיון שעיקר הגג הוא בהיותו אטום לגשם, ולא מחמת אם רועץ הוא לצמחים או לא [וכמו שביארתי באריכות בשביתת השדה בפרק ח סעי' ג ובהערה שם]. ולכן גם אם רוב הגג אטום כגון בתי רשת צפוף ביותר, אין להתיר שם מאומה מדיני השמיטה, אלא אם גדל בעש"נ שאותו עציץ נמכר לגוי, וכל זה כמבואר שם. ויש שהתירו בבית רשת צפוף ביותר בסוג גידול שהוא רועץ לצמחים ועוד היתרים שונים,

יש שהקלו לגבי איסור ספיחין בכל גוונא שהגג רובו אטום, כלומר, שלדבריהם אטימות מעל 50% מספקת לכל הפחות להקל בגזירת דרבנן של ספיחין, אף אם גדל בקרקע עולם ולא בעציצים.

ז. גידול בעציצים, אף שאינם תחת גג, מ"מ אין נוהג בהם איסור ספיחין [ולגבי עציץ נקוב ראה בשביתת השדה פט"ז סעיף יא בהערה שם הבאנו שנחלקו בזה הפוסקים ודעת מרן הגרשו"א שגם בנקוב אין נוהג איסור ספיחין].

ח. ירקות שנזרעו בשישית, אף שהרוב המוחלט גדל בשביעית ונלקט בשביעית אין בהם איסור ספיחין. [כן העיקר הלכה למעשה, יעו"י בספרי שביתת השדה סי' טז סעי' טו, וכן הורה הלכה למעשה מרן הראש"ל הגר"ע יוסף זצ"ל, וכן הוראת עוד מחכמי הספרדים דלא קיי"ל בזה הלכה למעשה כדעת רבינו הרמב"ם].

הנה אם כן, כפי המבואר לעיל יש כמה דרכים לנותני ההכשר לכתוב 'ללא איסור ספיחין', על תוצרת שגדלה באחד האופנים דלעיל.

אלא שהלכה למעשה להוציא מהאופן האחרון של זריעת שישית שהוא ברור ומוסכם הלכה למעשה לרוב ככל הפוסקים, ובזה אפשר להתיר לכתחילה לענין ספיחין. מכל מקום לגבי שאר האופנים אין הדברים פשוטים כלל וכלל, שהנה לגבי צירוף הגבולות, כבר ראיתי על כמה שטחים שכתבו עליהם שהם מגבול עולי מצרים, ולענ"ד פשוט שהמקומות הללו נכבשו על ידי עולי בבל, שכן אותם דעות מסתמכים על דעתו של הרב יצחק גולדהאר בכמה מקומות בספרו 'אדמת קודש' [בעמוד צד' ובעוד מקומות]. וכבר כתבתי והוכחתי שאין דעת רבינו הרמב"ם בגבול עולי מצרים, כפי שהוא סובר, וכן שלא כדעת בעל תבואות הארץ, וכן שלא כדעת הגאון בעל דרך אמונה.

והן אמת שבמקומות קרובים יותר לעזה כגון זיקים, כרם שלום, בני נצרים, ועוד, גם לדידי הוי מגבולות עולי מצרים באופן יותר ברור, אולם לענ"ד אין להקל כלל בתוצרת הגדילה במבטחים, עין הבשור, או בשטחי עמיעוז שהם גבוליים, וק"ו שאין להקל בשטחי כפר מימון ועוד. ולעניות דעתי לא נכון הם נוהגים שכותבים על מקומות אלו שזה גבולות עולי מצרים ושאין בהם איסור ספיחין.

וגם לגבי מבני הגידול, יש לידע שהמדובר הוא בדרך כלל בבתי רשת, וכמובן בגידול בקרקע עולם, שכמבואר לעיל לעניות דעתי אין להקל שם בדיני השמיטה כלל כל עוד שאין הגג אטום לחלוטין.

ועל כן לא נותר בידינו אלא לסמוך רק באם זה גידולים שנזרעו בשישית אזי אין בזה איסור ספיחין, ומותר באכילה לפי ההגבלות של קדושת שביעית, וככל ירקות שנלקטים בשביעית. אלא אם כן מצטרפים היתרים נוספים שאפשר להסתמך גם לגבי קדו"ש כגון בגידול תחת גג אטום וכיו"ב. [וניתן לדעת מתי זרעו את הגידולים כפי המופיע בלוח זמנים שפרסמנו ביבולים השונים].

אולם לאחר שהגידולים כבר יהיו מזריעת שביעית, קשה מאד להתיר על סמך שאר ההיתרים הנ"ל, אלא אם כן רוצים להשתמש בבסיס באמצעות ההיתר הכללי שעורכת הרה"ר, ורוצים לשדרגו עם עוד דעות כמבואר לעיל, אולם הבסיס הוא ההיתר הכללי. ועל ציבור הרוכשים לדעת שזה בסיס ההיתר ולא שאר צירופים שרק הם מודגשים על גבי השקיות.

בברכת התורה שניאור ז. רווח

רמז נאה

"שש שנים", ענין השנים כימי בראשית. וכן אמרו (תורת כהנים פרק א, ב): כשם שנאמר "שבת לה'" בשבת בראשית כן בשמיטה. ולזה, ביום שלישי וביום ששי נאמר "כי טוב" שתי פעמים. לכן בשנה השלישית ובשנה השישית צריך ליתן מעשר עני ולהיטיב לזולתו. וזה רמז נאה.

משך חכמה (ויקרא כה, ג)

רבי משה אתורג'מאן בעל 'עת הקץ'

שמיטה בזמן הזה דאורייתא או דרבנן

סתירה ברמב"ם וישוב הכס"מ

תקשי ליה דכיון דפסק הך ברייתא דרבי, ורבי יליף שמיטת קרקע דשביעית משמיטת כספים במה מצינו, כמו שמוכרחים לומר כן לפירושו הנז' מגמרא דמו"ק², דמייתי אביי ראייה מהך ברייתא דרבי לענין שמיטת קרקע דשביעית. יצא לנו הדין דשמיטת קרקע דשביעית דלא נהגא מדאורייתא אפי' בזמן הבית, מאחר דתלו תרוייהו ביובל כמש"ל. והרמב"ם פסק להיפך דשמיטת קרקע דשביעית נהגא בבית שני מדאורייתא כמ"ש בפרק עשירי הנז'³ משחרב בטל מנין זה וכו' ובשנה השביעית מבניינו עלה עזרא, והיא הביאה השנייה, ומשנה זו התחילו למנות מנין אחר, ועשו שנת י"ג לבנין בית שני שמיטה, ומנו שבע שמיטות וקדשו שנת החמישים, אעפ"י שלא היתה שם יובל בבית שני מונין היו אותו כדי לקדש שמיטין, ע"כ.

ומדבריו שם נראה דס"ל דגם בזמן הזה אחר החורבן נהגא שמיטה דאורייתא, כי לפי שיטתו שם הוא מונה חמשים אף בזמן הזה, וה"ט משום דקדושה שנייה דעזרא לא בטלה. וא"כ כמו שבבית שני היו מונים יובלות כדי לקדש שמיטין דאורייתא, גם בזמן הזה דאיכא שמיטה דאורייתא מן הדין לעשות כן. באופן שדבריו אלה הפך דברי רבי מן הקצה אל הקצה באותה ברייתא שהביא בפסקיו, ונמצאו דבריו סותרין זא"ז דקשיא הלכתא אהלכתא.

ועל מבוכה זו ישב מרן בכ"מ במ"ש בפרק ד' מהלכות שמיטה ויובל⁴ אדברי הרמב"ם שכתב 'אין שביעית נוהגת אלא בארץ שנא' כי תבואו אל הארץ וגו'. ונוהגת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית עכ"ל. ומרן כתב שם הגמ' דפרק השולח ופרש"י אע"ג דהלל בבית שני הוה וכו' עד ואומר אני שהוא מחלוקת. ועל זה כתב וז"ל: 'ומדברי רבינו פה נראה שהוא סובר שאף שלא בפני

א. כפי שכתבנו בגליונות קודמים כתב יד זה מיוחס לרבי משה אתורג'מאן זצוק"ל מהעיר תאפילת שבמרוקו, מחותנו של בעל ה'אביר יעקב' רבי יעקב אבוחיצרא זיע"א, מלפני 200 שנה. ספר זה יוצא כעת לראשונה לאור עולם עם הארות ותוספות מרבני המכון. הקטע שלפנינו לקוח מתוך מאמר בספר 'עת הקץ'.

ב. דף ב, ב.

ג. הלכות שמיטה ויובל, בהלכה ג'.

ד. הלכה כה.

הבית נוהגת מן התורה, ופסק כההיא דתורת כהנים משום דמשמע דההיא כחכמים דפליגי עליה דרבי, והלכה כרבים. אבל קשה שהרי כתב בפרק ט' ההיא דקתני רבי 'בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים', ועוד דההיא דפרוזבול ליתא אלא אליבא דרבי, וכיון שרבינו פסקה לההיא דפרוזבול משמע דסבר לה כרבי, והאיך נאמר שכאן פסק כחכמים. לפיכך נ"ל דלעולם כרבי ס"ל, ולא קשיא, שהוא ז"ל מפרש הא דאמר רבי 'בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע, לאו אשמיטת קרקע דשביעית קאמר, דההיא לעולם נהגא אף שלא בפני הבית, אלא ליובל קרי שמיטת קרקע, שהרי השדות חוזרות לבעליהן, וכמבואר בדבריו רפ"ט, וכן פי' ר"ת. אבל קשה שכתב רבינו בפרק י"ה 'בזמן שאין היובל נוהג אינו נוהג אחת מכל אלו חוץ משביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מדבריהם', הרי שכתב דשביעית בזמן שאין היובל נוהג אינה אלא מדבריהם, ואפי' שביעית דקרקעות. וי"ל דמדבריהם דקאמר לא קאי אלא להשמטת כספים דסמיך ליה, דאילו שמיטת קרקעות מדאורייתא נמי נהגא בכל זמן, ואי הוה אמרינן שמה שכתב רבינו כאן דנוהגת אף שלא בפני הבית מדרבנן הוה ניחא, אבל פשטא דמילתא דמדאורייתא קאמר. עכ"ל.

ודברי מרן במ"ש לפיכך נ"ל דכרבי ס"ל שהוא מפרש וכו' הם הפך גמרא ערוכה דמו"ק הנז', דאי אמרת אבל שמיטת קרקע נהגא אפי' שלא בפני הבית לרבי, א"כ מאי מתרץ אביי התם דאיירי מתניתין בשביעית בזה"ז ורבי היא, הא גם לרבי נהגא שביעית מדאורייתא בכל זמן. וגם מה אומר רבא 'אפי' תימא רבנן אבות אסור רחמנא' וכו', כיון דרבי ורבנן שווים הם, דכולהו סברי מרנן דנהגא מדאורייתא בכל זמן'. אלא ודאי דא"א לומר כן בשום אופן. והדרא קושיין לדוכתין.

הכס"מ מסתפק בדעת הרמב"ם

גם ממאי דמקשה ומתרץ בדברי הרמב"ם הנז' נראה שהוא מסופק בדעת הרמב"ם, אי ס"ל שמיטה בזמן הבית ובזמן הזה דאורייתא או לא, וכן נראה ג"כ מדבריו, שפעם א' כותב דלהרמב"ם שמיטת קרקע דשביעית דאורייתא, כמ"ש בפירושו ברפ"ט ופרק י' הנז' יעו"ש. ובמקום אחר"כ כתב להיפך בהשגה שהשיג על הרב כפתור ופרח בהא דגוי שקנה קרקע בא"י וזרעו בשביעית, שכתב שם וז"ל ומ"ש עוד אבל מה שהוא אסור מן התורה מפני שבת הארץ וקדושתה לא הופקע וכו' לא דק דבהדיא כתב רבינו בפ"ט ובפ"י דשמיטת קרקע בזמן שאין היובל נוהג אינו אלא מדבריהם, עכ"ל.

ודבריו אלו הלוא הם כתובים בספר הנז', ועדיין לא נתייבש הדיו מתירוץ הנז' שתריך בדבור 'ונוהגת' וכו', דברמב"ם לא קאמר 'מדבריהם' אלא אשמיטת כספים וכו'. ואיך יהיה סותר עצמו באותו פרק באותו מקום.

אלא ודאי דמרן הוא כמסתפק בדברי הרמב"ם, אי ס"ל שמיטת קרקע דשביעית נוהגת מדאורייתא או מדרבנן, ומשום הכי פעם כותב כך ופעם כותב כך, דזיל הכא קא מדחי ליה וכו'. כי על כן סיים בסוף דבריו 'דאי אמרינן שמש"כ רבינו כאן דנוהגת אף שלא בפני הבית מדרבנן הוי ניחא', כי אין

ה. ה"ט.

ו. וכן תמה הבית הלוי (ח"א סי' א סי"ה) על דברי הכס"מ בדעת הרמב"ם.

ז. ה"ג.

ח. בכס"מ שמיטה ויובל פרק ד' הכ"ט.

ט. בפ"ד הכ"ה.

י. וכ"כ הגאון מהר"י עייאש ז"ל בספרו לחם יהודה הלכות שמיטה ויובל פרק יב ה"ט בדעת הכס"מ. וראה בשו"ת מהרי"ט צהלון מה שתמה על סתירת דברי הכס"מ, ואף נקט בדעת הרמב"ם דשביעית בזה"ז דאורייתא.

מדברי הרמב"ם הנז' הכרע, דיכול לפרש אותו כך דקאי אתרווייהו, או כך דלא קאי אלא אשמיתת כספים דסמיך ליה בלחודי^{יא}.

ראיה מהרמב"ם בהל' בית הבחירה דשביעית בזה"ז מהתורה

ואני עני מצאתי בדברי הרמב"ם מפורש באר היטב, דדעתו היא דשמיטה נהגא מדאורייתא אפי' בזמן הזה, כמבואר בדבריו בסוף פרק ששי^ב מהלכות בית הבחירה וז"ל: 'ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר א"י לעניין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא, לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה, הרי הוא אומר 'השמותי את מקדשכם' ואמרו חכמים אעפ"י ששוממין בקדושתן הן עומדים, אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים, וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית, שהרי אינה מן א"י. וכיון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה, ולפיכך כל מקום שהחזיקו בו עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השניה הוא מקודש היום, ואעפ"י שנלקח הארץ ממנו, וחייב בשביעית ובמעשרות, על הדרך שביארנו בהלכות תרומה עכ"ל.

הרי מבואר בדברי הרמב"ם הנז', שהוא סובר דאע"ג דבראשונה כשנלקחה הארץ מהם נפטרו מן התורה ממעשרות ומשביעית, השתא דחזרו ונתחייבו בביאה שניה של עזרא, נשאר החיוב ההוא במקום שהחזיקו עולי בבל עד היום, אעפ"י שנלקחה הארץ ממנו בחורבן בית שני. ומ"ש 'על הדרך שביארנו', הוא כפ"א [מהלכות תרומות], ור"ל דשם נתבאר המקומות של עולי מצרים ומקומות שהחזיקו עולי בבל. ושם נאמר בלשון הזה^ג 'כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה כיון שגלו בטלה קדושתן, שקדושה ראשונה לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא. כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדושה שנייה העומדת לעולם, לשעתה ולעתיד לבוא, והניחו אותם המקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים ולא החזיקו בהם עולי בבל כשהיו, ולא פטרום מתרומה ומעשרות, כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית, ורבינו הקדוש התיר בית שאן מאותם המקומות שלא החזיקו בהן עולי בבל, והוא נמנה על אשקלון ופטרה ממעשרות, עכ"ל.

ויש ט"ס בדברי רבינו, וצריך לומר ולא פטרום מתרומה ומעשרות 'אלא' כדי שיסמכו וכו'^ד, ככתוב כמש"ל יעו"ש.

וכתב עליו מרן בכ"מ וז"ל כל שהחזיקו וכו' בסוף ערכין איפלגו תנאי אי קדושה ראשונה קדשה לשעתה או לעתיד לבוא. ובפ"ק דחולין עלה ז' גבי רבי שהעידו לפניו על ר"מ שאכל עלה ירק בבית שאן, והתיר רבי את בית שאן כולה על ידו. ואמרינן עלה, אמר ר"ש בן אליקים משום ר"א בן פדת משום ר"א בן שמוע הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל, וקסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, והניחוהו כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית. ואיתא נמי בפ"ק דיבמות ובפ"ק דחגיגה. וכיון דכל הני רברבתא אמרי הכי, ורבי דהוא בתרא סבר הכי וגם עשה מעשה, פסק רבינו כמותו עכ"ל.

^{יא}. אכן כבר הביאו האחרונים דבב"י (יו"ד ריש סי' שלא) פשיטא ליה בדעת הרמב"ם דשביעית בזמן הזה נוהגת רק מדבריהם. וכן ס"ל בתשובת אבן רוכל וכל סימן כ"ד. וצריך לומר שחזר בו ממש"כ בכס"מ. ובחזו"א (שביעית סי' ג סק"ח) נקט בדעת הרמב"ם ששמיטה בזה"ז דרבנן. וראה מה שהאריך בזה מרן הגרע"י זצ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"י סימן לו אות ב) בדעת הרמב"ם והביא מפי סופרים וספרים דשיטת הרמב"ם דאינו אלא מדרבנן.

^{יב}. הט"ז.

^{יג}. שם ה"ה.

^{יד}. וכן הוא בכפתור ופרח (פ"ה) ובמהר"י קורקוס.

ועיין בפרש"י בחולין דף הגז"ט מה שפירש שם דקסבר קדושה ראשונה בטלה משהגלה אותם נבוכדנצר, וכשעלה עזרא קדשה שנית, וקדושת עזרא קדשה לשעתה ולעתיד לבוא כדאמרינן ביבמות ירושה ראשונה ושנייה יש להם שלישיית אין להם, יעו"ש כל לשונו מה שכתב שם.

תמיתה הכס"מ על החילוק בין קדושה ראשונה לשניה ודעת רבינו בזה

והטעם הגז' שנתן הרמב"ם מדעתו בס"פ ששי מהלכות בית הבחירה, הקשה עליו מרן בכ"מ והניח הדבר בצ"ע. שכתב שם"ז וז"ל: 'איני יודע מה כח חזקה גדול מכח כיבוש, ולמה לא נאמר בחזקה ג"כ משנלקחה הארץ מידינו בטלה חזקה. ותו בראשונה שנתקדש בכיבוש, מי לא היה שם חזקה אטו מי עדיפא חזקה בלא כיבוש מחזקה עם כיבוש וצל"ע"י, עכ"ל.

ולענ"ד אין כיבוש גורם ולא חזקה גורמת, אלא גזרת הכתוב היא, דמ"ד הכי יליף לה מקרא דכתיב"ה 'והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה' וגו', כתיב הכא שתי ירושות, ולא משכחת ירושה שנייה רק אי אמרת דנתבטלה ראשונה, שאם הראשונה קיימת לעד אין כאן ירושה שנייה, שהרי מורשה היא ועומדת מבראשונה. אלא ודאי שהכתוב אומר שירושה ראשונה אינה אלא לשעתה, ויש עוד אחריה ירושה שניה. ומדכתיב רק שתי ירושות בלבד ולא כתיב שלישיית, ש"מ דירושה השנית אין לה הפסק. והוא הדין והוא הטעם שאמרו ביבמות"ט, ומאן דסבר קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא מפרש כיון שירשו אבותיך ירשת אתה כמבואר בערכיך, יעו"ש.

מבואר מכל מ"ש דהרמב"ם סובר דשביעית בזמן הזה דאורייתא, ואצ"ל בזמן הבית. והא ודאי ליכא למימר שהוא סובר דקדושה שנייה דעזרא הגז' היא מדרבנן, דהא תנא מקרא יליף לה. וגם מלשונו בהלכות בית הבחירה הגז' ובכל הנך דוכתי דכתיבנא מפורש יוצא דמדאורייתא קאמר, דהוא מדמי ביאה שנייה דקדשה כמו ביאה ראשונה שהיתה מדאורייתא, אלא שזאת יש לה עדיפות עליה, דאילו ביאה ראשונה לא קדשה רק לשעתה, וזאת קדשה גם לעתיד לבוא. וזה דבר פשוט הוא שא"צ להאריך בו. באופן דלדברי הרמב"ם הגז', שביעית במקום שכבשו עולי בבל היא דאורייתא גם בזה"ז.

טו. ז. ד"ה הרבה.

טז. הלכות בית הבחירה סוף פרק ו'.

יז. ישובים רבים נאמרו בדברי הרמב"ם, ראה תוספות יום טוב (עדות, פ"ח מ"ז) שכתב דכיבוש נכרים בא ומבטל כיבוש ישראל, מה שאין כן חזקה שהחזיקו מיד כורש מלך פרס, שנתן להם רשות להחזיק, לא יוכל כיבוש לבטל החזקה שהיתה מדעת הגז' ונא. ואף שאף בימי בית ראשון היתה חזקה, כבר פירש הצ"ח (ברכות ד.) 'דבימי יהושע כיון שכבשוהו במלחמה וקנו בכיבוש, שוב לא כיונו לקנות בחזקה, כי היה די להם בכיבוש, ולכן כיון דלא כיוונו להחזיק בתורת קנין לא הועילה החזקה, אבל בימי עזרא שלא היה שם כיבוש כלל רק חזקה, כיוונו להחזיק בתורת קנין, ושוב לא נתבטלה הקדושה לעולם'. וראה עוד באבן האזל על הרמב"ם מה שיישב בזה.

יח. דברים ל, ה.

יט. פב, ב.

כ. אמנם יש אחרונים שהביאו לדברי הרמב"ם אלו בהלכות בית הבחירה, ומ"מ נקטו בדעתו דהשביעית בזמן הזה נוהגת רק מדרבנן. ראה שו"ת המב"ט (ח"ב סימן סד) ושו"ת המהרי"ט (ח"א סימן כה).

הגאון המקובל רבי שרי"ה דבליצקי זצוק"ל

מכתבים ותשובות*

הפרשת חלה

אימתי מברכים על הפרשת חלה

נשאלתי מתי מברכים על הפרשת חלה, אם כשהעיסה עדיין לפניו ולא הפריש כלום (רק צריך לשים ידיים על העיסה) או אחר שהפריש חתיכת החלה, מברך ואומר הרי זה חלה. ואני אומר תמיד מחמת הספיקות שיש בזה שיבוארו לפנינו, שהאשה תתנה שאינה רוצה שיחול על החתיכה שם חלה עד לאחר הברכה ואמירת זה חלה. ואז תברך לאחר שכבר מחזיקה החתיכה בידה.

וחיפשתי בפוסקים, והנה בקצוש"ע סי' ל"ה סע' א' כתב, קודם שמפרישין החלה מברכין אשר קדשנו וכו' להפריש חלה ונוטלין כזית מן העיסה. ע"כ. משמע דמקודם כל מברכים. וכמו כן כתב בברכת הבית שער ס"א סע' א' ויברך קודם שיפריש ואם לא בירך קודם יברך בשעה שעוסק עדיין בהפרשה אבל לאחר שהפריש מן העיסה לא יברך, ע"כ. ומבואר דעתו כמו הקשו"ע, אך לעומת זה בבית הלל סי' שכ"ח ס"ג מוכח להדיא שמקודם מפרישה את החתיכה ואח"כ מברכת.

והנה אם אמירת הרי זה חלה מעכבת בודאי היה אפשר מקודם להפריש ולברך ולומר אח"כ הרי זה חלה, אבל נראה דאינו מעכב ובשו"ע וכן בקצוש"ע לא נזכר כלל, ואם כן לכאורה כיון שהפרישה כבר לא תוכל לברך, אמנם למעשה י"ל אף דלא מעכב אמירת הרי זה חלה, מ"מ כיון דתמיד אומרת הרי זה וכו' הוי כאילו התנתה להדיא שלא תחול הפרשת החלה עד אחר האמירה, כ"ש בהתנתה כן לכתחלה (ונראה דמועיל תנאי אחד לתמיד) וע"ע לחם הארץ להגרי"צ הלוי זצ"ל דף ל"ז. והמעשר והתרומה להגרמ"ז גרוסברג זצ"ל דף מג"ג. ובאבני שוהם לטורי אבן בחגיגה י' ע"א במתכוון לומר תרומה בפה אם חל בלב. וע"ע באחרונים המובאים בספר המפתח להרמב"ם פרנקל פ"ד מעשר הט"ז. והמעשר והתרומה שם הביא רמב"ן סוף הל' חלה שכתב ע"פ התוספתא פ"ג דתרומות, דאם אין עתיד לקרוא להם שם דאז כיון דנתקדשו תיכף כשמפרישין לכן מברך קודם ההפרשה כדי שיברך עובר לעשייתו אבל אם עתיד לקרוא להם שם אין בהם משום קדושה עד שיקרא להם שם, אז מפריש ואח"כ מברך. ע"כ.

נמצא למעשה דכיון שאנחנו נוהגים לקרות שם, לכן מפריש ומברך וקורא שם, וגם טוב להתנות פעם אחת לתמיד וכו"ל.

ברכה על הפרשת חלה מעוגה

שאלה: כשמפרישים חלה מעוגה שיש בה שיעור חלה, אם עושים ברכה.

תשובה: אחר העיון בדברי הפוסקים, בין עיסה שנאפית עם שאר משקין בין שהן מז' משקין ובין שהן מ' פירות שלא מז' משקין, אפשר לסכם ההלכה, דאין להפריש עם ברכה אלא אם כן הרוב הוא

א. מכתבים ותשובות שהשיב רבינו זצוק"ל לשואליו ונסדרו על ידו. נמסרו לנו ע"י נכדו הרה"ג חיים מרדכי דבליצקי שליט"א ותשאות חן חן לו.

מים, אבל כל שהמים הם מיעוט, בין שהרוב הוא שאר ז' משקין ובין שהוא ממי פירות אחרים אין לברך, אבל חייב להפריש בלא ברכה. ואין לאפות על טהרת שאר משקין שאיננו מז' משקין אלא אם כן עירבב מעט מים, או רוב מז' משקין, ועיין יור"ד טושו"ע סי' שכ"ט סעי' ט' וי', ש"ך ס"ק ט' וי', בית הלל על הגליון. פת"ש ס"ק ב' וס"ק ד'. ברכת הבית שער ס"א סי' מ"ט-נ"ב. ושערי בינה שם נ"ה - נ"ז. ואור"ח סי' תס"ב סעי' ה' ושעה"צ ס"ק כ"ז וכ"ח. ודרך אמונה ח"ד הל' בכורים פ"ו ס"ק פ"ד.

ספק תרומה וחלה בזה"ז

לענין ספק תרומה וחלה בזה"ז דרבנן, אי אזלינן לקולא, עיין יד אברהם ביו"ד סי' ש"ל, ונמוקי הגר"ב על מסכת תמורה ל' ע"א (נדפס בש"ס וילנא לפני השער של מעילה).

שיעור הפרשת חלה בזה"ז

שאלה: מהו השיעור של חלה שמפרישים בזמן הזה.

תשובה: מעיקר הדין כל שהוא ורק מצד המנהג כזית וכיור"ד סי' שכ"ב סעי' ה' ברמ"א, וכזית זה כיון שאיננו אלא מנהג יש לחשוב כזית קטן כהמקילים ביותר בשיעורים. ונראה דמספק חיוב חלה די אם מפרישים כל שהוא כעיקר דינא.

הפרשת חלה מלקשין, אשה ששכחה יעלה ויבא בתפלת ר"ה, שכרות לאשה בפורים

יום ד' ויקהל תשל"ג

שלו' וברכה וכטו"ס.

קבלתי מכתבו החשוב בתודה.

ולענין פטור הפרשת חלה מלקשין מסתברים דברי הערוה"ש בשכ"ט ס"ו, אך אין בזה שום הפסד אם יפרישו בלי ברכה לצאת ידי הכל, ועיין בש"ך סק"ד ופת"ש סק"א שם. וגם בשבת אם שכחו להפריש הרי קיי"ל בחו"ל דאוכל ואח"כ מפריש ככסי' שכ"ג, ובהוזמן אצל אחרים לשבת ויודע שאין מפרישים שם, ולהיות אוכל ואח"כ מפריש אין באפשרותו לבוא במוצ"ש להפריש ולטלטל אתו בשבת השיריים אסור משום הוצאה וביו"ט יש לדון אם זה הוצאה לצורך, ע"כ יעשה מלפני השבת תנאי ויאמר חתיכה שאפריש בשב"ק או ביו"ט מכל דבר שיש בו חשש חיוב חלה - הרי זה יהיה חלה ואז יכול להפריש בשויו"ט לפני אכילתו באמירת הרי זה חלה. וכמ"ש במסגרת השלחן לקצשו"ע בלחם הפנים לסי' ל"ה עיי"ש, ואף שתנאי בדבר שאיננו ברשותו מער"ש מועיל רק בדמאי, ולא בודאי טבל, מ"מ בכגון דא שעיקר חיובו הוא בספק י"ל דהוי כמו דמאי.

- ולענין אשה ששכחה יעו"י. לדעתי אם האשה הזאת אינה מתפללת תמיד אלא סומכת לצאת בבקשה בעלמא, וכמ"ש המג"א בסי' ק"ו סק"ב אליבא דהרמב"ם, הרי גם כאן אם פעם רצתה להתפלל ושכחה יעו"י אינה מחוייבת לחזור, אך אם רוצה יכולה לחזור, אבל אשה שמקפדת כפי פשטות הדין להתפלל שמונה עשרה בכל פעם, פשיטא שאם חיסרה יעו"י, דחוזרת ומתפללת.

ולענין החיוב לבסומי לנשים כבר האריך ידידי הרה"ג ר' אפרים גרינבלט שליט"א בירחון אור תורה האחרון (אדר א' תשל"ג, וכ"ה בספרו שו"ת רבנות אפרים ח"א סי' תנח) בנושא זה וכמדומה דמסיק לפטור, ובכלל לא ראינו מימינו דנשים יקיימו את זה, ובפשטות לקיים, זה ודאי חוסר צניעות, ועוד עלול לבוא למכשולים ח"ו, ובודאי יוצאות בזה במה שישנות בבוקר לאחר עמוד השחר, אף שמדעת הרמב"ם מבואר דהשינה צריכה להיות דוקא ע"י יין.

שמיטה - בטחון בבורא עולם*

כידוע אחת מהמצוות שעצם ישיבתנו בארץ ישראל תלוי בהן, זוהי מצות השמיטה, שהקב"ה מזהיר את ישראל ואומר להם שאם לא ישמרו מצוה זו הרי שהן עתידין לגלות הימנה. ונתבונן מעט נראה מהו עיקר הענין במצוה זו, בכדי שנזכה לקיימה כראוי.

בספר 'כלי יקר' (פרי' בהר) מבאר שטעם מצות השמיטה היא להרגיל את האדם למידת הבטחון, וז"ל: טעם מצוה זו היא להשריש את ישראל במדת האמונה והבטחון בה'. כי חשש הקדוש ברוך הוא פן בבואם אל הארץ יתעסקו בעבודת הארמה על המנהג הטבעי וכאשר כביר מצאה ידם ישכחו את ה' ויסירו בטחונם ממנו, ויחשבו כי כוחם ועוצם ידם עשה להם את החיל הזה ועולם כמנהגו נוהג ויחשבו שהארץ שלהם היא והם הבעלים ואין זולתם. על כן הוציאם ה' מן המנהג הטבעי לגמרי וכי'.

פירושו של דבר, כל תכלית האדם שיהיה לבו דבוק בה', וכאשר האדם חש את עצמו בטוח, הוא מתרחק מהקדוש ברוך הוא, וכמו שנאמר: "פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת... ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך המוציאך מארץ מצרים... ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה". ולכך הקדוש ברוך הוא נתן לנו כמה מצוות שכל תכליתם להרגיל את האדם לבטוח בו.

ההשתדלות הנכונה

וזהו גודל מעלת הבטחון בה', שעל האדם לזכור בכל עת שהוא בידי של הקדוש ברוך הוא, ועליו להתרחק מכל דבר שעלול להסיר את לבו מה' ית', ואמנם על האדם להשתדל ולעשות לפרנסתו, וכמו שנאמר בועת אפך תאכל לחם, אך עלינו לזכור שזהו קללה שנתקלל בה אדם הראשון, ואין חובה להרבות בוה, אלא אדרבא כמה שיכול האדם להפחית, אשריו. אני הכרתי יהודי בירושלים שהיה מתפרנס מחנות לספרי קודש, וחנותו היתה פתוחה כל יום במשך שעתיים, פעם שאלתי אותו מדוע אינך פותח שעות נוספות, האם די בזה לפרנסתך? אמר לי יש לי יותר מדאי... זה היה אדם חכם שידע להשכיל שלא לבזבז את כוחותיו להבל וריק, אלא ידע שהכל נגזר מלמעלה, ולא יעלה ולא יוריד מאומה אם יעבוד שעות נוספות.

א. המאמר נמסר לנו ע"י בנו הרה"ג רבי שמעון כהן שליט"א ותשואות חן חן לו. [הכתורות נוספו ע"י המערכת].

השתדלות מרובה לא מועילה

החפץ חיים המשיל על זה משל נפלא, מוזג בבית המרוזח שהיה מתפרנס ממכירת בקבוקי יין ושיכר, ודרכו היתה לקנות חביות גדולות ומהם היה ממלא בקבוקים ומוכרם, ויום אחד נכנס אצלו אדם 'יחכם', וכשראה את עבודתו של המוזג, אמר שיש לו רעיון מצויץ עבורו כיצד יכפיל את פרנסתו ורווחיו, שמח המוזג ושאלו הכיצד? ענה שכעת הריהו משתמש רק בברז אחד, ואם יעשה שני ברזים לחבית יוכל להרוויח כמות כפולה של יין... אומר החפץ חיים וכלום אנו איננו דומים לאותו 'יחכם'?! והלא כל מזונותיו של האדם קצובין לו מראש השנה, וגם אם יטרח ויעבוד בכל שעות היממה לא יוכל להוסיף אגורה אחת מעבר למה שנקצב, וא"כ על האדם לעשות את המינימום ובוה יגיע לפרנסתו הקצובה, ומאידך אדם שטורח ומוסיף עוד ועוד, נראה כמי שסבור שבידו להרוויח מעבר למה שנקצב.

אשרי מי שעמלו בתורה

והעיקר שעלינו לזכור שאמנם 'אדם לעמל יולד', אך כבר אמרו רבותינו ז"ל בגמ' (סנהדרין צט:) אדם לעמל נברא, שנאמר כי אדם לעמל יולד, ואיני יודע לאיזה עמל, כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפוך הוי אומר לעמל תורה נברא. כלומר, תדע לך אדם לעמל יולד, תכלית בריאתו של האדם לעמול, אדם צריך להיות בעמל אם הוא לא עמל אינו משלים את התכלית של בריאתו, ואין שום אפשרות שהאדם יעבור את העולם הזה ללא עמל, אך עליו לעמול בתורה, וזאת כיון שהאדם הוא המובחר שבבריאה, יש דומם צומח חי מדבר, הקב"ה ברא את העולם בשבילך שאתה מדבר, אבל ישנם שני אפשרויות מה לדבר, יש דברי שטות, ויש דברי תורה, ואם האדם בוחר בשטויות הרי שאינו שוה יותר מהבהמה.

ולכך על כל אדם חובה להשקיע מזמנו עבור לימוד התורה, אסור שיעבור על האדם יום ללא שיעור תורה, וכל זמן שהאדם משקיע בלימוד התורה הרי קנה לעצמו חיי העולם הבא. וכבר כתבו שאחד הטעמים של מצות השמיטה, בכדי שהאדם ינוח שנה אחת מעבודת השדה, וישקיע את כל נפשו בעמל התורה, שזהו תכלית חיי האדם בעולם הזה.

הי"ת יעזרנו שנזכה לקיים את כל מצוותיו מתוך שמחה, ונזכה להיות דבוקים תמיד בעסק התורה, ונהיה דבוקים בו יתברך, ונירש טובה וברכה לחיי העולם הבא, אמן כ"ר.

הגאון רבי
מסעוד בן שמעון
שליט"א

רבה של בני ברק

פרישת סוכת שלום - לאחר חג הסוכות

נפתח בתפילה ובהודאה ככתוב "ד' שפתי אפתח ופי יגיד תהלתך", שזכינו לחוג בשמחה את כל ימי חג הסוכות שבו ישבנו בצילא דמהימנותא תחת כנפי השכינה.

אמנם עדיין אנו חוזרים ומבקשים בכל יום בברכות קר"ש דערבית 'פרוש עלינו סוכת שלומך', וכן בברכת המזון בכל יום מבקשים 'הרחמן הוא יפרוש עלינו סוכת שלומו', ובליל ש"ק חותמים את ברכת ק"ש דערבית 'בא"ה הפורש סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים', ובודאי שעלינו להבין טיבה של פרישת סוכת שלומו יתברך, מה ענינה לאחר חג הסוכות, שלכאורה נסתיימה פרישתו יתברך עם סיום החג, ומה מקום לבקש על זה בכל יום ויום בתפילה ובבקשה שתמשיך פרישת שלום בתמידות.

התשובה לכך היא, שתי מטרות היו בפרישתו עלינו בענני הכבוד ביציאתנו ממצרים, האחת גשמית, להצילנו מכל פגעים רעים שבמדבר ושבדרכים במסעות שנסענו ארבעים שנה. השנייה רוחנית, שנשמתינו היתה נדבקת באור העליון וזיו השכינה, כשם שהמלאכים בשמים קשורים ועושים באהבה והיראה רצון קונם ונהנים תמיד מזיו ושפע העליון ברוך הוא, כן זכו ישראל.

ואמנם חילוק יש בין הנושאים, שהתכלית הרוחנית נפסקת עם עשיית חטאים ועבירות, דלא יתכן קשר עם העליונות אם חלילה עוברים על התורה, אך התכלית הגשמית להישמר מפגעים רעים, זה לא פסק מישאל כלל וכלל, ואת זה אנו מבקשים יום יום, ושעל כן נתקנה ברכת השכבינו שהיא בקשה על הצלה ושמירה מכל רע, אבל החלק הרוחני של ענני הכבוד זה יש לנו רק בחג הסוכות שפע של קדושה וטהרה ודביקות בו יתברך.

ונבאר הדברים בהרחבה: הנה מפורסמות הקושיות, א. מפני מה אין עושים זכר לבארה של מרים וזכר למזון 'המן' שזכינו בזכות משה כל הארבעים שנה, ורק למתנה של ענני הכבוד שבאו בזכותו של אהרון, נצטוונו במצות עשה של חג הסוכות זכר ליציאת מצרים.

ב. קושיית הרא"ם מזרחי על רש"י בפר' בהעלותך (י. ד) דמאחר שהיו ז' ענני כבוד, ארבעה מארבע רוחות, אחד לפניהם, אחד למעלה ואחד למטה, א"כ מפני מה לא נעשה זכר בסוכה גם לעננים שמלפניהם ושמלמטה אלא רק בסוכך ובדפנות.

ג. ידועים דברי הגר"א שלכך חג הסוכות מתחיל בט"ו תשרי מפני שרק אז חזרו ענני הכבוד שנסתלקו בחטא העגל, שהרי ביום הכיפורים נתבשר משה סלחתי כדברך, ולמחרת ציווה אותם על תרומה לבניין המשכן, "והם הביאו נדבה בבקר בבקר" הם שני ימים יב' ויג' תשרי, וביום יד' אסף

משה וכינס את כל התרומות, וביום ט"ו החלו בעשיית המשכן, ואז חזרו ענני הכבוד מיד בתחילת בניית ועשיית המשכן שבו שרתה שכינה. והקשו כולם [על הגר"א] שמפורש בפסוק בנחמיה (ט) "אָף כִּי עָשׂוּ לָהֶם עֲגָל מִסָּכָה... וְאִתָּהּ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים לֹא עֲזַבְתָּם בְּמִדְבָּר אֶת עֲמוּד הָעֵצִים לֹא סָר מֵעֲלֵיהֶם" וכן במדרש רבה (בהעלותך כ. ט) ענגך לא פסקת מהם אפילו שחטאו בעגל כשם שלא פסקת להם מזונם שהוא המן.

והתירוץ לזה, שענני הכבוד היו לצורך כפול האחד רוחני והאחד גשמי, הגשמי לנחותם בדרך ולהצילם מכל מרעין בישין, ואכן זה לא פסק מהם אפי' שחטאו בחטא העגל, כי זה צורך גמור כמו מזונם. אך הצורך השני הרוחני של השראת השכינה נסתלק מהם בחטאם והוסרה מהם שכינה, דאי אפשר להשראת השכינה כשמלוכלכים בחטא, ורק כשנמחל עון העגל והתחילו בעשיית המשכן חזרה השכינה להסתופף עליהם, שעכשיו הם ראויים לינות מזיו השכינה.

וכך הדבר חוזר כל שנה לאחר יום הכיפורים שנמחלו העוונות, מצווים אנו לבנות משכן ומקדש לשכינה וזהו הסוכה, ואז חוזרת השכינה לפרוש עלינו ולקבל שפע רוחני. נמצא שענני הכבוד שנסתלקו בחטא חוזרים בחג הסוכות, ולזה נצטוינו לישב בסוכה. לא נצטוינו לעשות זכר לחלק הגשמי שבענני הכבוד לנחותם בדרך ולהצילם מפגעים רעים, כמו שעל המים ועל המן לא נצטוינו לעשות זכר, כי זה לא נסתלק מהם בחטא העגל, רק על החלק הרוחני שנסתלק מהם וחזר חזרה בעשיית המשכן, לזה נצטוינו לעשות זכר, כדי לקבל השראת השכינה מיד בתחילת השנה לאחר מחילת העונות שביום הכיפורים

וכמה פשוט ומבואר בעומק הפשט הפסוק "למען ידעו דרותיכם כי בסוכות הושבתי את בני" בהוציא אותם מארץ מצרים", וקיי"ל דהם ענני הכבוד הרוחניים, שאת זה אכן צריך לדעת היטב ולשנן בלבם תכלית הרוחנית הזאת. וכן מבואר דעת הפוסקים דאפילו בדיעבד לא יצא אם לא נתכוין ככתוב 'למען ידעו' ודו"ק היטב.

ולאור האמור מובן, מה שאנו מבקשים כל השנה בברכת השכבינו, שענינה לשמירה מפגעים רעים, והסר מעלינו מכת אויב וכו', באמת הבקשה היא על פרישת שלומנו להגנה מכל רע, שהוא החלק הגשמי שבענני הכבוד שלא פסק מאיתנו גם בחטא העגל, ואנו מבקשים שלא יסור מאיתנו גם במצב שלנו, ושע"כ חתימת הברכה היא שומר עמו ישראל לעד.

ואמנם בשבת קודש, נראה שאנו מוספים לבקש גם על החלק הרוחני שבפרישת שלומנו, שהרי מבואר בספה"ק בשם האר"י (ראה כף החיים רסא, כח), לכיון באמירת ופרוש עלינו לקבל תוספת נשמה יתירה, ושם כתב באופן כללי על תוספתנפש רוח ונשמה שמקבלין ישראל בשבת, כל אחד מקבל לפי בחינתו, דאם הוא חכם המחכים לכל אדם מקבל מחכמה, ואם הוא מביין דבר מתוך דבר מקבל מבינה, ואם הוא חסיד מחסד וכו' וכו' כמבואר בזוה"ק, יעו"ש.

ממילא חתימת ברכת השכבינו בליל שבת אינה על השמירה מפגעים רעים כבכל יום, והטעם לפי שמבואר במדרש שבשבת לא צריך שמירה, שהשבת שומרת כמבואר בטור (או"ח רסז), ועיי"ש שם עוד בלשון הזהר שהביא הכף החיים (שם, ס"ק ח) באריכות בזה. אלא כיון שהגיע ליובצ'ל כנפיך תסיתרנו', אומר 'ופרוס סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים', שענינו התכלית הרוחנית של השראת השכינה כמו שהיה בירושלים בזמן בית המקדש, כן אנו מבקשים הארה ושפע רוחני מעין מה שהיה מקודם. ודו"ק היטב.

רבי
יהודה לב
שליט"א

מחבר סדרת ספרי 'לב המועדים'

טעמים ופרפראות - שמיטה

שמות שנת השמיטה בתורה:

ארבעה שמות יש לשנת השמיטה בתורה: א. שביעית, דכתיב "והשביעית תשמטנה ונטשתה" (שמות כא, יא) ב. שנת השבע, דכתיב "קרבה שנת השבע" (דברים טו, ט). ג. שמיטה, דכתיב "שנת השמיטה" (שם א, ב). ד. שבת הארץ, דכתיב "ושבתה הארץ שבת לה"'. ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ והיתה שבת הארץ לכם" (ויקרא כה ב, ז).

סימן לידע מתי הוא שנת השמיטה

הרוצה לידע איזה שנה היא שנת השמיטה, יחלק מספר השנים שמבריאת העולם לשבע, אם המספר יתחלק ללא שארית הרי ששנה זו היא שנת השמיטה, ואם יש בו שארית, השארית מראה את מספר השנה במחזור השמיטה.

לדוגמה ה' אלפים תשפ"א 5781 נחלק מספר זה ב- 7 נקבל 825 ועוד שארית של 6 שנים, וזה אומר ששנה ה' תשפ"ב היא שנת השמיטה שהיא יוצאת 826 ללא שארית, חישוב זה אינו אלא סימן ואינו קובע למנין השמיטה שהרי התחילו במצווה זו רק אחרי שנכנסו לא"י (כפתור ופרח פרק נא).

שמיטה בשנה השביעית

הטעם שקידשה התורה מספר השביעי שמיטה שנה שביעית, יובל אחרי שבע שמיטות שבת ביום השביעית ורוב מהם אסורים במלאכה - לפי שהמדרגה השביעית היא נגד עולם המעשה, וצווה אותנו הקב"ה לשבות ממעשה שלא להאמין במלאכה הגשמיות רק שהוא יתברך מנהגי העולם הזה כרצונו וכחפצו ולכן בשבת [ובכל השביעיות] אסור מלאכה הגשמית (אורח לחיים).

ח' טעמים למצות שמיטה

א. עדות האדם שהאדמה של הקב"ה (סנהדרין לט, א) - שש שנים אדם שעובד את האדמה והיא מניבה לו פירות יכול לחשוב האדם שמעשיו הם הגורמים לפירות משובחים, לכן ציווה הקב"ה לנטוש את האדמה בשנה השביעית ומי יכול לצוות על האיכר לנטוש את אדמתו רק בעל הקרקע עצמו שהוא הקב"ה. ולכן צווה הקב"ה גם להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביתה בה שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה פירות בכל שנה ושנה לא בכוחה וסגולתה אלא כי יש אדון עליה ועל אדוניה וכשהוא חפץ הוא מצווה להפקירה (ספר החינוך מצווה פד).

ב. הפסקת העבודה מחזקת את הבטחון בה' יתברך - שש שנים אדם דואג לפרנסתו ולמזונו חורש קוצר וכו' ובשנה השביעית נוטש את הקרקע ואינו מתעסק כלל ובמה יאכל בשנה השביעית והאם לא יתקלקלו הפירות והוא בוטח בקב"ה שלא ינוק ולא תזיק בו לעולם מידת הכילות הרבה ולא מיעוט הבטחון (ספר החינוך שם).

ג. מרגילה את האדם לעזור לעני - בכל השנה מוקפים השדות גדרות ושמירה ואין כל אדם יכול להיכנס ולקחת ללא רשות והנה בשנה השביעית היהודי מסיר את השמירה מן היבול וכל הרוצה יבוא ויטול והוא רואה את כולם לוקחים מפרי עמלו ושותק ושתיקה זו מקנה ליהודי מידות טובות ובזה מתרגל לעזור לכולם בלי לצפות לקבלת תגמול כלשהו מהם (ספר חינוך שם).

ד. טובת הקרקע - שנת השמיטה טובה לקרקע לפי שהיא מתחזקת כשמניחים אותה לא זרועה (רמב"ם מו"נ ח"ג פרק לט). יש שדחו טעם זה: שא"כ מדוע יתחייבו גלות על השמיטה יהיה עונשם שלא תוסיף הארץ תת כוחה להם, ועוד דאין זה שבת לה' כי אם לצורך הארץ (כלי יקר ויקרא כה ב).

ה. כדי שיהיה האדם פנוי ללמוד תורה בשנה השביעית (כתב סופר ויקרא כו).

ו. כדי שהאדמה תשבות כנגד כל שבתות השנים שבהם לא נחה והנה בכל שנה יש נ"ב שבתות נמצא שבשש שנים יש ש"ב ימים שבתות שבהם התבואה גדלה, וכנגדם צריך לשבות שנת השבע שנת השמטה שהוא עולה ש"ב ימים חוץ מן נ"ב שבתות של שנת השמיטה לפי שאין שבת מוציא שבת כי דיין שיפקיעו את עצמן (מטה משה לתלמיד המהרש"ל סימן תעג).

ז. על ידי הבטחת (ויקרא כה כא) "וציותי את ברכתי" בשמירת השמיטה מוכח שהתורה משמים כי איך אפשר שיבטיח (שם) "ועשת את התבואה לשלש השנים" שהוא שלא כדרך הטבע רק השם יתברך הכל יכול יכול להבטיח הבטחה כזאת לדורות עולם (כתב סופר ויקרא כה משמו של החתם סופר).

ח. לפי שכל שנה מתבטלים שני חודשים ניסן ותשרי של הזריעה והקצירה עבור הפרנסה כדי שיהיה שאר החודשים פנויים ללמוד (עיי' ברכות לה. ב), נמצא שבשש שנים בטלו מלימודם י"ב חודשים לכן באה שנת השמיטה כדי להשלים את י"ב החודשים (רבינו אפרים מובא בחיד"א בנחל קדומים פרשת בהר).

הטעם שאין מברכים על קיום מצות שמיטה

כיון שאין מברכים על מצווה שאין בה מעשה ומצוות שמיטת קרקעות הוי מצווה שאין בה מעשה (שו"ת רבבות אפרים ג פה). יש אומרים שיש לכוון בברכת שהחיינו בלילה הראשון של ראש השנה של השנה השביעית על קיום מצוות עשה של שנת השמיטה (דיני השביעי פרק א, ו, בשם הגרש"א).

הברכה המובטחת לשומרי השמיטה

"וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית... וציותי את ברכתי לכם בשנה השישית" (ויקרא כה כ - כא). יש אומרים: שהברכה היא רק בזמן שחיוב שמירת שביעית הוא מן התורה ולא בזמן הזה ששביעית מדרבנן (סמ"ע חו"מ סימן סז ס"ק ב, וכן בחת"ס גיטין לו). החזו"א כתב: שמסתבר שהברכה גם כשהשביעית בזמן הזה מדרבנן, לפי שב"ד של מעלה עושים מה שב"ד שלמטה גוזר, אולם אפשר שיגרום החטא לקפחה וגם ההבטחה היא לכל ישראל ולא ליחידים (חזו"א שביעית יח ג, ד דרך אמונה פרק א צו).

עונש גלות על אי שמירה מצוות שמירה

אע"פ שלפי רוב הפוסקים ששביעית בזמן הזה מדרבנן, מכל מקום אי שמירת שביעית שעונשו גלות ישראל מארצם (עיי' תנחומא בהר א) קיים אף בזמננו, והראיה מזמן בית ראשון שחלקו היה בזמן שכבר גלו שתיים וחצי השבטים ואם כן שמיטה היה אז רק מדרבנן, ואף על פי כן נענשו ע' שנים של גלות כנגד ע' שמיטין ויובלות שלא שמרו בזמן בית ראשון (עיי' רש"י בחוקתי כו לה, בית דוד שביעית ח"א)

הראשון לציון ורבה הראשי
של ירושלים עיה"ק תובב"א

ביאורים והידושים בהלכות שמיטה ויובל להרמב"ם*

השקיה נכונה בשנת השמיטה

א. האם ההיתר להשקות בית השלחין זה השקיה רגילה או רק בצמצום ושינוי. ב. האם כל שדה של אילנות נידון ממילא כבית השלחין. ג. השקיה ע"י ממטרות האם נחשבת להשקאה או להרבצה והנפ"מ בזה.

פרק א הלכה ח - 'משקיין בית השלהין בשביעית, והיא שדה הזרעים שצמאה ביותר'

מקור הדין - משנה בתחילת מו"ק, משקיין בית השלחין במועד ובשביעית. ובגמ' (ב' ע"ב) שאלו בשלמא במועד משום פסידא שרו ליה רבנן, אלא בשביעית זריעה וחרישה מי שריא, ובמסקנא אמר רבא אבות אסור רחמנא, תולדות לא אסור. ופירוש שלחין 'עייפות', כמו 'והוא עיף' ת"א והוא משלה. מהר"י קורקוס ז"ל. [ועיין מ"ש לעיל ה"ב]. ובאמת הרמב"ם כתב כאן 'בית השלהין'.

ומה ששאלו בגמרא שם, אלא בשביעית זריעה וחרישה מי שריא, הכי פירושו, דהשקאה היא תולדה דזורע ואיך מתירין אותה בשביעית, לזה תירצו תולדות לא אסור רחמנא, דרק ב' תולדות אסרה תורה, הן אלו המפורשים בתורה גבי שביעית. ובדרך אמונה (ס"ק ס"ח) כתב שכ"כ הרמב"ם (הל' שבת פ"ח ה"ב), דהשקאה תולדה דזורע. ואע"פ שמדרבנן אסור בתולדות, התירו במקום פסידא. וכמ"ש רבינו להלן ה"י.

והעולה מזה דהשקאה אסורה מדרבנן, והתירוה משום הפסד, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל להדיא (פ"א ה"י): שלא תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה. והיינו באוקומי אילנא. אבל לאברויי ולאשבוחי אסור. וכן מפורש בכרם ציון (שביעית פ"ט בראש), וכן עולה להדיא מדברי הרמב"ם בהלכה זו שכתב תנאים ברורים כדת מה לעשות בהשקאה של שדה. וכן מפורש בחזו"א (שביעית סימן י"ז ס"ק כ' ועוד).

השקאה כדרכו או בצמצום ושינוי - ובגידולי ציון שם (אות יא), כתבו משם הגאון רבי שרגא פייביל פראנק זצ"ל שעלה ונסתפק בהשקאה המותרת, כגון בית השלחין, אם צריך לצמצם ולהשקות בכמות שתספיק לאילן שלא ימות ולא יפסד, או משקה כדרכו, דבגמרא במו"ק מוכח דלענין השקאה, שביעית קל ממועד, ושכן משמע בירושלמי שם. וכ"כ להדיא המבי"ט (ח"ב סי' ס"ד), דכל

א. מתוך ספרו של מוריננו הנמצא בשלבי עריכה לקראת הוצאתו לאור במהדורה חדשה. [הכתורות נוספו ע"י המערכת].

מאמרים הלכתיים | חידושים בהלכות שמיטה ויובל להרמב"ם

ההשקאות המותרות בחול המועד ודאי מותרות בשביעית. ובענין המועד כתב שהדרכי משה באו"ח (סימן תקל"ז) כתב משם ר"י, שלא נאמר שיעשה מלאכה רק כדי שלא יפסיד, אלא יעשה ויגמור אותה. ונראה מזה דבחוה"מ א"צ לצמצם בהשקאה, א"כ גם בשביעית נמי כן. וצ"ע שהרמ"א לא הביא דברי ר"י להלכה. ואולם הגרעק"א הביאו בהגהותיו. וצ"ע. עכ"ד.

והמדקדק בלשון הרמב"ם בענין האילנות והרבצת עפר לבן, בעיניו יראה דכל דאפשר בשינוי חייב לעשות שינוי, שכתב משקין בית השלחין שהיא צמאה ביותר, ושמע מינה שאם לא צמאה ביותר אין להשקות, ובדאי זה מראה שיש לצמצם, וזה הוא השינוי. [אך יש לדחות שאם לא צמאה ביותר לא התיירו אבל בצמאה שהותר כבר לא חילקו ואין ראייה שצריך לצמצם מלשון זו. ומ"מ יש שינוי בעצם זה שהתיירו להשקות רק בית הלשהין. אך לענין אם יכול להשקות בבית השלהין עצמו בצמצום או בלי צמצום, אין ראייה]. ובאילנות כתב במרוחקים מושכים המים מאילן לאילן, ויש בזה צמצום בכמות המים, שזה עצמו שינוי, וגם שינוי באופן ההשקיה, והטעם פשוט דלפי שהוא משום אוקומי אילנא צריך לצמצם וגם לשנות.

ראה ברמב"ם (פ"א ה"ט), דהפוצע ביתו והוא צריך לעץ, לא יחפהו בעפר אלא באבנים או בעלים, וראינו דאע"פ שהוא אוקומי אילנא, ואשר על כן התיירו לכסות מקום הביקוע באבנים שלא יכנס בו הרוח ויבש העץ, עכ"פ הצריכו לשנות ולצמצם, וכן עולה ממ"ש הרמב"ם (פ"א ה"ה) שאין מעשנין תחת האילן כדי שתמות התולעת, אע"פ שאוקומי אילנא הוא, שלא ימיתו התולעים את האילן, מ"מ כיון שאפשר להוציאם ע"י כלי, לא יעשן תחת האילן, שלא יעשה כדרכו בכל השנים, וכן נמי איתא ברמב"ם שם שלא יזהם האילן כדי שהעופות לא יאכלו הך שבראשי האילנות, והרי גם זה הוא אוקומי אילנא, ובע"כ שכל אוקומי אילנא שרי, אך הרמב"ם מצריך: שיהיה הפסד בדבר, ויעשה בשינוי, וגם יצמצם את מלאכתו.

הרי דאע"פ שהתיירו רק בבית השלהין וזה גופו הוי שינוי, מ"מ אחר שראינו שצריך שינוי בזיהום וכו', י"ל מסברא שגם בבית שלהין ישנה ע"י הצמצום. וזה רואים גם כאן בהשקיה. כן העלתי בס"ד בכרם שלמה (ח"ב שביעית סימן ר), וכתבתי שם שמרן החזו"א ע"ה גם כן התקשה בשני דינים אלו, למה אסר הרמב"ם עישון וזיהום של האילן, וכתב דנראה מלאכה טפי. והרבתי להקשות בזה, וגם בדברי הגר"ח קניבסקי שליט"א בדרך אמונה, כיע"ש. והוכחתי מהדין להלכה י"ט הנז', דהרמב"ם מצריך צמצום וגם שינוי באוקומי אילנא, כל היכא שאפשר. ועיין עוד בגידולי ציון שם (פ"ט אות ב') משם הגאון רבי אברהם דוב רוזנטל זצ"ל, בהשקאה שהיא רק לצורך הפירות, ודברי הפוסקים בזה. ע"ש.

עוד כתב שם (אות ס"ט) דבית השלהין הוא לפי מין הזרע ולפי תקופת השנה, וכל שנפסד במניעת ההשקאה, הוא בכלל בית השלחין, ומותר להשקותו. (חזו"א שביעית סימן ט"ז סק"ד וסק"ד ועוד).

*

רמב"ם שם - 'וכן שדה האילנות אם היו מרוחקין זה מזה יותר מעשר לבית סאה, מושכין את המים מאילן לאילן אבל לא ישקו כל השדה'.

מקור הדין - וכתב מרן ז"ל בכ"מ, שבמשנה (מו"ק ד' ע"ב) ראב"י אומר מושכין את המים מאילן לאילן, ובלבד שלא ישקו את כל השדה, וחכמים מתירים. ובירושלמי (שם ה"ג ופ"ב דשביעית ה"ז) מה אנו קיימין, אם במרווחין דברי הכל אסור, אי ברצופין ד"ה מותר. אלא בנטועין עשר לבית סאה ראב"י עבד לון כמרווחין, ורבנן עבדין לו כרצופין, עוד אמרו שכמו שלראב"י במרווחין אסור להשקות ומותר למשוך, לרבנן נמי במרווחין אסור להשקות ומותר למשוך מאילן לאילן. (כלומר דל"פ בזה, אלא בעשר לבית סאה, אם דינו כמרווחין או כרצופין). ואע"פ שמשנת ראב"י קב ונקי, פסק רבינו כחכמים דרבים

חידושים בהלכות שמיטה ויובל להרמב"ם | מאמרים הלכתיים

גינהו. [עוד כתב הכ"מ דבהל' שביתת יו"ט פ"ח ה"ג, פסק כראב"י, היינו משום מימרא דרב יהודה במו"ק ו' ע"ב כראב"י, אבל בשביעית לא דיבר רב יהודה, ופסק כרב"ם. ויש טעם בירושלמי לחלק בין שביעית למועד]. וכל דבריו בזה הם ממהר"י קורקוס ז"ל. וע"ש.

נמצא לפי דברי הכ"מ דמ"ש הרמב"ם 'יותר מעשר לבית סאה', לשון זה צריך ביאור. דלשון זה משמעותו, שיש למעלה מעשרה אילנות בבית סאה, וא"כ אינם מרווחין אלא מצומצמים. ובדאי שכונת הרמב"ם ז"ל היא שהיו עשרה בשדה שהוא גדול יותר מבית סאה, וזה הוא שכתב: אם היו מרוחקים יותר מעשר לבית סאה. ושו"ר שהרמב"ם בפיה"מ (פ"ב מ"י) כתב, (בתוך ד"ה ומרביצין בעפר לבן) ונקרא עפר לבן, המקום שיש בו אילנות מרוחקות עד היו עשרה מהם ביותר מבית סאה, וכשהיו קרובות זו לזו הכל מסכימים שמותר להרביצם (שאינה עבודה). עכ"ל. והוא לשון מתוקן.

ומה שכתב הרמב"ם מושכין את המים מאילן לאילן, אבל לא ישקו את כל השדה, והיינו שהן מרווחים שהם עשר אילנות ביותר מבית סאה, ולכו"ע מושכין ולא משקין כל השדה, ואם היו מקורבים עשר לבית סאה, משקין כל השדה, זה כחכמים, דעשר לבית סאה עבדי להו כרצופין ורצופין הם יותר מעשרה אילנות בבית סאה, שבזה לכ"ע משקין כל השדה, וחכמים עשו עשר לבית סאה כרצופין. ומותר להשקות כל השדה בשבילם.

האם כל שדה אילנות נידון כבית השלחין - ובדרך אמונה (ס"ק ע) כתב דהחזו"א (שביעית סימן ט"ז ס"ק א) מצדד דכל שדה האילנות כבית השלחין דמי, וא"צ שיהא דוקא בית השלחין. ולכאורה קשה, דהרמב"ם כתב דבשדה שיש יותר מעשר לבית סאה לא משקין כל השדה אלא מושכין מאילן לאילן, ואיך כתב החזו"א דשדה אילן כמו בית השלהין והרי בית השלהין משקין הכל. ובחזו"א שם כתב זה לענין הרבצה שהיא הזאת מים, ואינה כהשקאה, וע"כ מותר בכל השדה גם במרווחין. וע"ש ס"ק י"ג בחזו"א, ולפי"ז דהחזו"א דיבר על הזאת מים ולא השקאה ממש, אלא דברי דברי החזו"א קשה מ"ש הרמב"ם וכן שדה האילן, מאי 'וכן', ואפשר שכונת הרמב"ם על שדה שיש בה רק עשר לבית סאה דבזה כתב אח"כ שמשקין כל השדה בשבילם, ואפשר דעל זה כתב 'וכן' שזו דומה לבית השלהין. וצ"ע.

עוד כתב שם (ס"ק ע"א) שאין נפקא מינה בין נטיעות לאילנות זקנים. (חזו"א שם סק"ד). עוד כתב בדרך אמונה שם (ס"ק ע"ד) דלא ישקו כל השדה, אפילו על גבי הענפים והנוף, ואפילו כשא"א למשוך מאילן לאילן אסור להשקות כל השדה, שהרי אפשר בדליים, אמנם אם אין לבעלים כוח להשקות ע"י דליים ואין ידו משגת לשכור פועלים, מותר לפתוח ברזא ולהשקות כל השדה. ואפי"ו ידו משגת אם יש הפסד גדול, אפשר דמותר. עוד כתב דאם ההיתר הוא מפני הפסד הפירות (כמ"ש לעיל בחזו"א אות ד) לא שייך להצריכו לשכור פועלים, שהרי בשביעית אין הפירות שלו, ואם משום הפסד האילנות, יש להסתפק. ופרדסים שלנו אין ג"מ בכל זה, כי הם רצופים יותר מעשר אילנות לבית סאה, ומותר להשקות כל השדה. עכ"ל. (וכל זה מהחזו"א סי' י"ז ס"כ"א, וסי' ט"ז סק"ד).

והנה לפי מ"ש החזו"א (באות ע) שהוא ז"ל מצדד שכל שדה אילן דינו כבית השלחין. א"כ למה חילקו בכל החילוקים הללו, והלא מותר להשקות כל השדה כמו בית השלחין. ולפי מ"ש לעיל דהחזו"א התיר בשדה אילן כבית השלהין רק הרבצת מים ולא השקיה, אתי שפיר.

ובביאור ההלכה שם (ד"ה וכן שדה האילנות) הביא המשנה דס"פ' בשביעית, מרביצין בעפר לבן דברי ר"ש, ראב"י אוסר. ופירש"י (מו"ק ו' ע"ב) מרביצין השקאה פורתא, וכ"פ המאירי וכמה ראשונים, אבל בתוס' שם פירשו דהוא השקאה גמורה, אלא שבבית הבעל נקרא הרבצה. וכן פירש הר"ש בשביעית שם. והרמב"ם בפיה"מ, פירש מזין רסיסי מים על העפר הלבן. ולא ברור אם כונתו כרש"י ז"ל דהיינו השקאה פורתא, או כהתוס' דבשדה בעל הדרך להשקות כן, והגם שהרמב"ם שם פירש עפר הלבן היינו שדה אילן, שהאילנות מרוחקות יותר מעשר לבית סאה, מ"מ אפשר שגם שם הדרך

להשקות כן. אבל מסתבר יותר שאין חילוק בדרך ההשקאה בין " לבית סאה או יותר, וכונת רבינו להשקאה מועטת כרש"י. וכן נקט החזו"א (סי' ט"ז סק"ג).

*

רמב"ם שם - 'וכן עפר הלבן מרביצין אותו במים בשביעית, בשביל האילנות שלא יפסדו'.

מקור הדין - מרן ז"ל בכס"מ הביא המשנה (ספ"ב דשביעית) מרביצין בעפר הלבן בשביעית דברי ר"ש, ראב"י אוסר. ומן הדין היה לפסוק כראב"י שמשנתו קב ונקי, אלא שאמרו בירושלמי (שם) דר"ש כרבנן, והלכה כרב"ם. וכן פסק רבינו בפיה"מ. וכע"ז כתב הרדב"ז ז"ל שם.

ובשבת הארץ כתב, די"א שמותר להשקות גם בית הבעל בשביעית. שלא גזרו חכמים על ההשקאה כלל, כל זמן שהדבר צריך לקיים. ויש מי שנראה מדבריהם שהשקאה גמורה אסורה בבית הבעל, ומותר בהרבעה, שהיא השקאה מועטת לפי ההכרח. וע"ש במקורות.

השקיה ע"י ממטרות נחשב להשקאה או הרבעה - ובתוספת שבת שם הזכירו את דעת הרמב"ם בפיה"מ (הבאתיו לעיל) שהרבעה היא המטרת רסיסי מים. וכתב החזו"א שכנראה כונתו להשקאה מועטת. וכבר כתבתי לעיל בשם ביאוה"ל בדרך אמונה, שזה כשיטת רש"י ז"ל. עוד הוסיפו שהחזו"א כתב לשיטה זו מותר גם ע"י ממטרות, ושכן פסקו בתורת השמיטה (סי' ח' סעיף כ"ו), ובכרם ציון (פ"ט ס"ב). ועיין ירושלמי שהביאו השקאה דרך סלים, ועיין הלכות שביעית (סי' א' כסא דוד ס"ק ס"ז) שאוסר. עכ"ל. וצריך לי עיון בכרם ציון הנז', ואם כוונתם ללמוד ממטרות מהשקאה בסלים, במחכת אינו דומה, להשקאה בסלים הנז' בירושלמי הוא השקאה מועטת. אבל בממטרות היא השקאה מרובה ומשופעת.

ובכלל לא מובן איך משהו החזו"א ע"ה ממטרות להמטרת רסיסי מים שכתב הר"מ בפיה"מ, והרי איהו גופיה פי' שכונת הר"מ להשקאה מועטת כשיטת רש"י ז"ל. וקשה לומר שהכונה להשקאה מועטת ע"י ממטרות, בדרך כלל בממטרות היא השקאה מרובה, ואולם היכא שיש צורך גדול למים מרובים לצורך הקיום, בזה ודאי מותר, ובפרט לשי' החזו"א (סימן ט"ז סק"ד) שכתב, שלכל גידול שנפסד בלא השקיה, דינו כבית השלחין, ובדרך אמונה (ס"ק ע') כתב שהחזו"א מצדד ששדה אילן דינו כבית השלחין. (וע"ש מה שהערת ע"ז). מובן למה מקל בממטרות, אך מהרמב"ם אין לימוד ע"ז, ובודאי לא מהשקאה ע"י סלים שבירושלמי. ועדיין צ"ע בזה.

הגאון רבי
שניאור ז. רווח
שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

קניית פירות שביעית בהקפה

כ אייר תשע"ה

לכבוד
מעלת ידידנו רם המעלה
הרה"ג רבי משה לנדאו שליט"א
שלום וברכה!

במה שנדברנו אודות הקונה פירות שביעית בהבלעה או בהקפה, אם זה יעיל רק לגבי הא דאין המעות נתפשים בקדושת שביעית, או שגם איסור סחורה אין בזה.

בתחילה לכבודו היה פשוט שרק לענין שאין המעות נתפשים בקדושת שביעית הועלנו בקנייה באופן של הבלעה והקפה, אך לגבי איסור סחורה לא הועלנו כלום, ושוב הראיתי לכב' מה שכתבתי בספרי שביתת השדה בפרק יז סעיפים יד-טו, שדעתי הענייה שגם איסור סחורה אין בזה, והעיקר בזה כדעת הר"ש ורוב האחרונים שאין בזה גם איסור סחורה, ושוב אמרת לי שכל זה ניחא לגבי הבלעה שאינו משלם על הפירות הקדושים כלל ואין זה סחורה, אולם הקפה סוף סוף משלם על הפירות, ואם כן אי אפשר להימלט מאיסור סחורה בזה.

והנה לגבי הבלעה, כפי מה שביארנו בהערה שם, נראה ברור ופשוט שלא רק שזה מתיר שאין המעות נתפשים בקדושת שביעית, אלא ע"י הבלעה אין בזה כלל איסור סחורה, וכמבואר להדיא בר"ש (פ"ז מ"ג ד"ה לקח לעצמו), וכ"כ עוד ראשונים והרבה מן האחרונים, ואכמ"ל, וכן עיקר שע"י קנייה בהבלעה אין איסור סחורה, ודלא כהחולקים, וכ"כ בשבה"א (פ"ו ס"א), וכ"כ בכר"צ הל"פ (פט"ז, גידולי ציון, הערה ד בשם הגר"ח גרוסברג זצ"ל, וכן בפט"ו ה"א). ואמנם הרב שפת אמת (עמ"ס סוכה לט) הסתפק בדין זה, אמנם כאמור נראה הוא, שכן עיקר להלכה שאין בזה גם איסור סחורה.

אך לדבריכם, כאמור, אין מקום להוכיח מהבלעה להקפה, שלדבריכם כל האמור בראשונים ובאחרונים זה נאמר רק על הבלעה אולם לגבי המשלם בהקפה לא מצינו מסייע אלא לענין כך שהדמים אינם נתפסים בקדו"ש אבל לא שמהני לכך שאינו עובר על איסור סחורה. והנה באמת כדבריכם כ"כ במשנת יוסף ח"ג סי' יא שרק הבלעה מצילה מאיסור סחורה ולא בהקפה, וכ"כ עוד מאחרוני זמנינו. וראה עוד בזה מה שיש לדקדק בדין זה במש"כ הקה"י (ורע"ס סי' כ, ע"ז סי' כג).

וראה בזה בקובץ בית אהרון וישראל (שנה סז גליון ו) יעו"ש. ועוד באחרונים שאף כתבו שזו טעות שנשתרשה וכו'.

אולם אחלה נא את פני כבודו לציין לפנינו כמה מקורות גם לאותם הסוברים שגם איסור סחורה אין בזה, ואין בהכרח שזו טעות כדברי מי שכתב כך. ראשית יעו"י היטב בדברי התוס' על מס' ע"ז (סג, א ד"ה ואינו חושש) בסוגיית מעשה דרבי ינאי, שלוו פירות מהעניינים לפני זמן הביעור ופרעו להם אח"כ בשמינית, שכתב התוס': 'ואי איתא דבעלמא לא חשיב דמי פירות שביעית בכי האי גוונא שפורע אחר שכלו הפירות מן העולם, גם בכאן לא היה לנו לחושבם כאילו לקחם בעל הבית לעצמו ונתנם לפועליו מאחר שהן לוקחין הפירות מבית החנווני והוא פורע המעות לאחר שאכלום'. כלומר, התוס' משווה את מעשה המכירה או ההחלפה של פירות שביעית למעשה דרבי ינאי, ואם כן כשם שמותר לכתחילה לומר לפועלים צאו ואכלו ואני פורע, הוא הדין במעשה דרבי ינאי, ודו"ק.

ועוד ראה, יעו"י בדברי המאירי בע"ז שם (סד ע"ב בד"ה בתוספות) שכתב 'בתוספות כתבו שישראל שיש לו ע"ז או יין נסך ומכרן לגוי בהקפה ופרעו לאחר זמן הדמים מותרין ולא סוף דבר בשארתו יין נסך או אותה ע"ז אינה בעולם בשעת הפרעון שהרי זו היא שהתרנו כיוצא בה למעלה בשביעית אלא אף כשהן בעין מפני שהגוי קנה משמשך ולא נתיחדו לישראל דמים אלו באותה שעה לפרעון זה והילכך אין נקראים דמי ע"ז ויין נסך וזו השניה ודאי ישתקע הדבר דכל דפרע ליה ודאי דמי ע"ז ויין נסך פרע ליה ואף הראשונה קשה ועמל היא בעיני שאם כן מצינו התר לדמי ע"ז ויין נסך במכירת אשראי ולא עוד אלא אף לכתחלה שהרי זו של שביעית לכתחלה הותרה' עכ"ד, משמע מדבריו דמותר בשביעית לכתחילה באשראי.

ועוד ראה, ראה לשון הרמב"ם בפ"ח מהלכות' שמיטה ויובל (הל' כ) שכתב שם: "ומותר ללוות מן העניים פירות בשביעית ומחזירין להן פירות בשנה שמינית". ע"כ. ויעו"י היטב ודוק בדברי המהר"י קורקוס שם וגם בדברי הרדב"ז שם, שלגבי העשירים האיסור של דרך הלוואה הוא רק מפני שמיחזי כעושה סחורה בפירות שביעית. כלומר שבכל אופן אין בזה איסור סחורה ממש. ודוק בכ"ז.

והגם שאינני אומר קבלו דעתי, מ"מ אתה הראת לדעת שיש גם פנים לסוברים שגם בקניה בהקפה אין איסור סחורה.

בברכה שניאור ז. רווח

הרה"ג
משה יהודה לנדאו
שליט"א

מרבני המכון

דיני עציצים בשביעית

בדיני הצומחה בעציצים בשביעית, עבודות בהם, והעברתם ממקום למקום

הקדמה: שאלות רבות נשאלות לגבי פעולות שונות שרוצים לעשות בעציצים שבבית ובמקו"א, לגבי פעולות שונות שבדרך כלל נעשות בהם. וכן לגבי העברת עציצים ממקום למקום. האם מותר וראוי לעשות כן, והיכן יונחו העציצים בינתיים. כמו כן, יש המעוניינים לקנות עציצים בשמיטה, האם וכיצד ניתן להעבירם לבית, ומה הדין בקניית פרחים ובהעברת אגרטל ממקום למקום. ודין עציצים שאינם מונחים על קרקע הבית אלא תלויים. [מאחר שנושא העציצים רחב, ומסתעף לענפים שונים, אין ביכולתינו למצותו במאמר אחד, ובעז"ה נוסף בזה בגליונות הבאים אי"ה].

*

דין עציצים - הגדל בעציץ נקוב הרי הוא מן התורה כדין הגידולים הגדלים באדמה בין למצוות התלויות בארץ ובין לשאר דיני תורה [מלבד מה שהתמעט במפורש, כגון ביכורים שהתמעטו גידולי ע"נ מהבאה]. כן הוא להלכה כדין מוסכם וכן פסק הרמב"ם בכ"מ (כלאים פ"א ה"ב, תרומות פ"ה ט"ו, שבת פ"ח ה"ג, ועוד), ובטושו"ע יו"ד סי' רצו סי"ב וסי' רצו ס"א, ועוד [ודלא כר' שמעון במשנה כלאים פ"ז מ"ח, ובשבת סופ"י, ובבבלי שבת צה,, שסובר שהגדל בעציץ נקוב דינו כאינו נקוב כשאינו נקוב כמוציא זית והשורש אינו כנגד הנקב]. ואין הברל בזה בין שביעית לשאר מצוות, וכן מוכח ברמב"ם הל' תרומות פ"א הכ"ג שהזכיר גם שביעית. וכ"מ ברמב"ן וברשב"א בסוגיא בשבת צה ע"א.

שיעור הנקב המחבר הוא כמלא שורש קטן (רמב"ם שם), ואפילו כשהשורש של הגידול אינו כנגד הנקב נחשב כמחובר [כדמוכח בירוש' ובבבלי בשבת שם, ועוד]. [אין כאן המקום לבאר פרטי דיני עציץ נקוב ושאינו נקוב, וההבדלים בזה בין צמחים לעצים, וסוגי הכלים המנתקים או שאינם מנתקים. הדברים נידונו בהרחבה בספרי הפוסקים, וכן התבאר בשביתת השדה פ"ח מהל' ד].

ולפי זה, כל הגדל בעציץ נקוב דיני שביעית עליו מן התורה [אלא שבוז"ז כל דין שביעית הוא מדרבנן], וכן הדין בעש"נ שאילנות גדלים בו, שבאופנים מסוימים נחשב כמחובר [פרטי הדין התבארו בהרחבה גם בס' שביתת השדה למורינו ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א פ"ח ה"ד ובהערה].

עבודות קרקע הנעשות בעציץ נקוב - אלא שעדיין יש לדון לגבי עבודות קרקע הנעשות בעציץ הנקוב בשביעית, האם גם הן אסורות. ואע"פ שכתבנו לעיל שעציץ נקוב כקרקע, זהו לגבי הגידולים שגדלים בעציץ נקוב שדינם כגדלים בארץ לכל הדינים התלויים בהגדרת הפירות, כגון לדיני קדושת שביעית, הפקר, ביעור וסחורה, מפני שיניקת הצומח מהארץ, אבל העבודות הנעשות באדמת העציץ אפשר שאינן אסורות, מאחר שיש לומר שאדמת העציץ אינה כאדמת הארץ שנתחייבנו בשביעית, אלא שהגדל בו כגדל בארץ. מאידך, אפשר שמאחר שהגידול שבעציץ יונק מהארץ הריהו מחשיב את כל אדמת העציץ כחלק מאדמת הארץ. ולפי צד זה גם עבודות קרקע בעציץ נאסרות [אלא שגם לצד זה עדיין י"ל שאין אדמת העציץ מחוברת לקרקע עולם אלא לאחר שיונקת מהאדמה, דהיינו שיש בה גידול שכבר נקלט ויונק מהקרקע. לאחר ג' ימים מהנטיעה, או טו יום, או ל' יום, כמבואר במשנה בשביעית פ"ב מ"ו], אבל קודם לכן, וכ"ש כשאין עדיין גידולים או זרעים כלל, שמא לא נאסרו העבודות?]

ונפ"מ בזה לגבי פעולות המתבצעות בעפר העציץ [שאפשר שאין בכך כל איסור מאחר שהסיבה שע"כ קרקע היא מחמת יניקתו מקרקע עולם, ואילו עפר העציץ אינה סיבת חיוב], כגון זיבול העציץ והשקייתו, או כחרישה.

באפיקי ים ח"ב סי' מג דן בהרחבה בחקירה הנ"ל, ודן בראיות לכאן ולכאן. ובתו"ד [ד"ה עוד שמעת] הביא שהגאון רבי אלחנן וסרמן הי"ד הביא את קושיית הגר"ח סולובייצ'יק מבריסק זצ"ל [שנדפסה בחידושי הגר"ח בסטענסייל], מדוע פירות הגדלים בעציץ נקוב חייבים בתרו"מ ומפרישים מהם על הגדל בקרקע, והרי היניקה בעציץ נקוב היא מהקרקע, שזו סיבת חיוב גמורה, אבל היניקה היא גם מאדמת העציץ שהיא סיבת פטור, ונמצא שפירות טבל אלו מעורבים מפטור וחיוב. ובחידושי הגר"ח שם לא תירץ. והאפיקי ים שם כתב שהיה אפ"ל שיניקה מאדמת העציץ היא כמאן דליתה כנגד היניקה מהקרקע. ומ"מ עיקר תירוצו הוא שלפי דרכו שם שבעציץ נקוב בטל שם כלי מהעציץ ונעשה הכל כקרקע מיושבת הקושיא, וכן מרחיב בשו"ט בזה, ע"ש.

גם במנח"ש [ח"א סי' מ"ד ואין להקשות] הקשה קושיא זו על השיטה הסוברת שבעציץ נקוב התחדש רק שהצמח יונק מהאדמה, וא"כ הוי חיוב ופטור מעורבים. ותי" ע"ז שכל שיש לו יניקה כל דהו מהארץ איבטיל לגמרי כלפי הארץ, וכגדל בקרקע דמי [צ"ב כוונתו, ולכאורה כוונתו כתירוץ הראשון באפיקי ים שכשיש יניקה מהאדמה שאר יניקות בטלות]. אמנם בדבריו דן בהרחבה בגדר עציץ נקוב, ע"ש שמביא ראיות לכאן ולכאן, ובמסקנא נוטה שלאחר שהשריש הזרע ויש יניקה, גם אדמת העציץ נחשבת כקרקע, אולם לפני שיש יניקה עדיין העפר אינו מחובר.

ומ"מ מוכח מהנ"ל שדעת הגר"ח שלא התחדש בעציץ נקוב דין לגבי עפר העציץ, אלא רק על הצומח בו, וע"ז באו דברי האפיקי ים והמנח"ש שגם העפר כקרקע. וע"ש דעות שונות בדיון זה. ולפי זה לגבי עבודות באדמת העציץ כחרישה וכדו' תלוי במח' הנ"ל.

*

זריעה בתחילה - והנה מאחר שקודם השרשה ותחילת יניקה העפר אינו כקרקע, דן במנחת שלמה אפילו לענין זריעה בתחילה בעציץ, שאפשר שאינו איסור תורה, מאחר שבשעת הזריעה, כל זמן שעדיין לא נקלט הזרע, הרי זה כעפר עש"נ. ומבאר שאף שלענין איסור שבת בודאי שהזריעה בכה"ג היא איסור תורה, היינו משום שאיסור שבת מתייחס למעשה אם זורע כדרך הזורעים, דהיינו שיביא למצב שיהיה זרוע, שהרי בכל זריעה בשבת הקליטה לא תהיה אלא אחר השבת, ובשבת עצמה עדיין אותו הזרע כמונח בביתא, ואעפ"כ חייב, שזו צורת המלאכה, אולם בשביעית האיסור הוא מחמת שהקרקע אינה שובתת, ואפשר שהאיסור אינו אלא כשתחילת הזריעה בקרקע, ולא בעפר תלוש.

דיני עציצים בשביעית | מאמרים הלכתיים

אמנם לענ"ד נראה שספיקו זה יתכן רק עפ"י מש"כ החזו"א שזריעה בשישית שתיקלט בשביעית איסורה רק מדין תוספת שביעית, אך לא מחמת שיוצר שהקרקע תשובת בשביעית, וא"כ ה"ה בזה שזורע בחול בעלמא לא יהיה איסור שביעית אף שעתיד להיקלט בשביעית. אבל לדעת הסוברים [וביארנו במק"א שכן דעות ראשונים ואחרונים] שבשביעית הוזהרנו שהקרקע לא תיעבד ועל כן גם במה שנעשה לפני שביעית אם כתוצאה מכך הקרקע לא שובתת בשביעית גם זה בכלל איסור שביעית. וא"כ נפ"מ גם לעציץ נקוב שהזריעה בו תהיה אסורה מדאורייתא [מדין "ושבתה הארץ" וכו'], אף שבשעת הזריעה עדיין איננו כמחובר. ומ"מ גם לפי זה שעובר על העשה, עדיין יש לדון האם עובר על הלאו האמור "שדך לא תזרע", שהאחרונים חילקו בין העשה ללאוים לענין תוספת. והרחבנו במקו"א, ואכמ"ל.

עוד יש להוסיף שספיקו של המנח"ש אם עובר על איסור זריעה בעציץ נקוב זהו דווקא כשזורע זרע ראשון שם, אבל כשבעציץ כבר מושרשים זרעים או נטיעות, ורוצה להוסיף זרע, בזה תלוי הדין בחקירתו שם האם עציץ נקוב שהזרע שבו יונק מקרקע עולם מחשיב גם את הקרקע למחוברת לקרקע עולם, והוי זורע דאורייתא. וידוע ספק הירושלמי לגבי עציץ שלענין זרע נקרא אינו נקוב ולגבי אילן נקוב, ובעציץ זה נטוע אילן, האם גם הזרע שבו מקבל דין עציץ נקוב. ואכ"מ.

*

עציץ שאינו נקוב - בכמה מדיני התורה מבואר שחכמים גזרו על הגדל בעציץ שאינו נקוב שיהיה דינו כנקוב, ולכאורה ה"ה בשביעית. וראה בחזו"א שביעית סי' כב סק"א, וכן בסי' כו סק"ד שדן שאין ראייה מוכחת מדברי הגמ' שיהיה דינו כנקוב. ואף שלדינא נוקט שחלילה להקל בעש"נ, מ"מ כ' שכיון שאינו מפורש בגמ', "ומה שאינו מפורש בגמ' נהיגי הפוסקים לסנף זה לקולא", ולכן כתב המיקל בעש"נ שבבית יש לו על מה לסמוך [בעז"ה בהרחבה להלן]. ומ"מ ודאי שדרגת חיובו פחותה, שאין חיובו אלא מדרבנן אפילו בזמן הבית. ונפ"מ בזה להלן.

הפיכת עציץ שאינו נקוב לנקוב - עציץ שאינו נקוב, לכאורה מתבקש שההופכו לעציץ נקוב שמונח על האדמה [כגון שנוקב בו נקב, או שמסיר דבר החוצץ בינו לאדמה, או שמוריד את העציץ משלחן שמנתק, ומניחו באדמה, וכדו'] עובר על איסור תורה של זרע, שהרי עד עכשיו לא היה זרוע באדמה וכעת זרוע. ובשבת חייב בזה בודאי, וכ"כ במשנ"ב סי' שלו סקמ"ד לענין שבת, ופשוט [אמנם לענין שבת יל"ע לפי מש"כ הגשמת אדם ח"ב כלל יא סק"א וכן בערה"ש סי' שלו ס"ל שהזרוע בעש"נ חייב בשבת משום זרע, משום שיוצר הצמחה, וי"ל. ואכ"מ]. וא"כ גם לענין שביעית לכאורה צ"ל שהוא איסור תורה.

אלא שהגרש"ז אורבך זצ"ל כתב במנחת שלמה שם, וכן בסי' מא אות א שאין איסור זה דאורייתא, שהרי אפילו לגבי נטוע שאינו מפורש בתורה נחלקו הראשונים אם הוא מדאורייתא, ובוה שאינו עושה בגוף הקרקע כלום, אינו דאורייתא אלא הוא תולדת זרע. וע"ש שדן שבאופנים מסוימים יהיה מותר להוריד עציץ משטח המנתק לאדמה [אם הוא לאוקמי].

אלא שרבים מהפוסקים כתבו שבהפיכת עציץ שאינו נקוב לנקוב [עג"ק ולא בבית] דינו כזרע מן התורה.

עציץ שאויר מפסיק בינו לבין האדמה - עציץ נקוב המונח על גבי יתדות ואינו מונח על האדמה, בגמ' בגיטין ז: מובא שר"ז תלה זאת במחלוקת ר"י ורבנן, ורבא דחאו, ע"ש. ולהלכה כתבו בראשונים שכה"ג דינו כמחובר (רש"י שבת פא:; תוס' גיטין ז: ד"ה ודילמא, ובתוס' רא"ש שם). ובריטב"א שם כ' שספק הגמ' היה רק כשהעציץ למעלה מ"ט מהקרקע, אבל בפחות מכך לכו"ע דינו כקרקע. ובדעת הרמב"ם לכאורה נראה שסובר שאינו כמחובר ולכן פסק בהל' שבת פ"ח ה"ד שהמגביה צרור שעלה בו עפר,

והגביהו בשבת והניחו ע"ג יתדות חייב משום קוצר, ולהיפך, כשמוריד מיתדות לקרקע חייב משום זורע. וכן כתב המאירי בגיטין שם לשיטתו [אמנם ראה אבי עזרי בתרומות שם בדעת הרמב"ם]. ומ"מ להלכה נוקטים הפוסקים שהמונח ע"ג יתדות דינו כעציץ נקוב על הקרקע. וכן מבואר בדברי השו"ע או"ח סי' שיב ס"ג שכ' שמותר לקנח בשבת בצרור שעלו בו עשבים אף שמגביהו, והיינו משום שבהגבהתו אין איסור מהתורה אלא מדרבנן [משום שנראה כתולש - משנ"ב סקי"ב, או שמפסיק יניקתו קצת - משנ"ב סי' שלו סקמ"ג], ובמקום כבוד הבריות מותר. וכ"כ במשנ"ב סי' שלו סי"ח בביה"ל ד"ה אפילו. וכן כ' באג"ט שם, וערה"ש סי' ע ס"ז וחזו"א ערלה סי' א סע' טז.

ולפי זה, המוריד בשביעית עציץ נקוב שמונח ע"ג יתדות לאדמה אינו זורע, ובודאי שאין איסורו מן התורה, שהרי הוא זורע ועומד, ולהלכה לא אסרה תורה אלא את ארבע העבודות המנויות, זריעה וזמירה ובקצירה ובצירה [וכן חורש. ואכ"מ], ותולדותיהן אינן מדאורייתא. ולפי זה כאשר אינו מתכוון בהורדת העציץ להרבות יניקה, אלא למטרה אחרת, כגון שצריך את מקום היתדות וכדו', נראה שיהיה מותר. וכן אם מוריד משום שבמקומו העציץ נפסד, הרי זה לאוקמי, וכן כתב הגרשז"א במנחת שלמה ח"א סי' מא אות א. וע"ש שדן שאף לפי שיטת הרמב"ם שבהגבהה והורדת עציצים יש איסור דאורייתא בשבת, שמ"מ בשביעית אין איסורו מן התורה, דאין זו עבודה בקרקע. אלא שאינו מתיר משום לאוקמי מפני שי"ס שאין היתר לאוקמי בעבודות הנעשות בגוף האילן [וכן דן שם בעציץ שמתחילה על הקרקע ומעלהו ליתדות ואח"כ מורידו שאפשר שלא יהיה מותר לאוקמי בכה"ג מפני שהוא גרם את ההפסד.

הגדל בעציץ שאינו נקוב ונופו מחוץ לעציץ - אמנם גם בעציץ שאינו נקוב כלל, אם מקצת מנופו של הצמח נוטה אל מחוץ לעציץ, באופן שמתחת לנוף יש אדמה, יש הסוברים שדינו כדין עציץ נקוב. מקור דין זה הוא בדברי המל"מ (בהל' בכורים פ"ב ה"ט בתו"ד "ודע דמה שכתבנו") שהביא ראייה ממשנה במס' עוקצין פ"ב מ"ט, לגבי הל' טומאת אוכלין שקישות שהיתה נטועה בעש"נ, ויצא נופה אל מחוץ לעציץ, טהורה. וביארו רבים מהראשונים שהקישות נטמאה כשהיתה בעש"נ, אלא שמשעה שיצא נופה אל מחוץ לעציץ הכל נהפך למחובר, ואוכל תמא שנהפך למחובר נטהר בכך, כמבואר במשנה בתרומות סופ"ט ששתילי תרומה שנטמאו ושתלן טהרו. אלא שמביא שהרמב"ם פירש משנה זו באופן הפוך, ומדבריו עולה שהנוף אינו מחבר. וע"ש שדן בהרחבה בדין זה, ובשיטות הראשונים, ומכריע שרוב הראשונים סוברים שהנוף מחבר, וכך נוקט לדינא. וכן הרחיב באג"ט קוצר סעי' ג. ובחזו"א כתב דין זה כדין פשוט (שביעית סי' כב סק"א סוד"ה ובין, ובערלה סי' א סט"ז אות ב. וכן הביא בד"א הל' תרומות פ"א ס"ק רכא, ובצה"ל שם ס"ק תצ, ולא ראייתו שדינו בדעת הרמב"ם בזה. וראה רמב"ם הל' תרומות שם הכ"ה. ואכ"מ. וראה עוד בצה"ל שם שהקשה על שיטה זו מספק הירוש' האם ניתן לסכך בעלי הקישות, האם נחשבים כתלושים, וקשה שהרי ודאי מדובר שהעלים יוצאים מהעציץ, וא"כ דינו כמחובר. ותירץ שם שמדובר באופן שכל הסוכה עומדת ע"ג דבר המנתק, כגון פח מתכת. אמנם לעני' יש לזון שמא דין נופו נוטה שחשיב כמחובר היינו שיניקה שלו מהאדמה חשיבא כמחובר לענין שגידולו מן הארץ, אבל לגבי סוכה דינו כתלוש. ואף אם עציץ נקוב שעומד בקרקע פסול מלסכך בו דאין זה "באספק" [רש"י סוכה יא, או להריטב"א שם יא: שהוא משום תולמ"ה], היינו משום שכשנקוב אפשר שהעפר נחשב כקרקע. וצ"ע. עוד יש לזון על הקושיא הנ"ל, שבאג"ט ביאר שספק הגמ' הוא האם סכך שגדל בעש"נ ניתן לסכך, או שהגדל בעש"נ אינו נחשב כגידולי קרקע. ולפי זה מיירי כשכבר עקר את הגדל מהעציץ, ולק"מ).

והנה יש מקום כאן להבהיר הבנה חשובה בענין זה. כשגדל צמח בעש"נ ונופו מתחיל לנטות חוץ לעציץ, לכאורה פשוט שנהפך לנקוב מיד כשיצא, שהרי מיד הוא יונק מהקרקע. ואין בזה שיעור זמן שבו מתחילה היניקה, שהרי אין הבדל במצב היניקה בין שעה זו לאח"כ. ויש להקשות שהרי מצינו שכשזורעים זרע באדמה, או אפילו כשמעבירים נטיעה ללא האדמה ממקום למקום, או כשמרכיבים, או מבריכים זמן הקליטה הוא ג' ימים, וי"ס שיותר, כמבואר במשנה בשביעית פ"ב משנה ו, ז, ועוד. וכל זמן שלא נקלט הרי הוא כמונח בביתא כמבואר במפרשים שם. מדוע לא

דיני עציצים בשביעית | מאמרים הלכתיים

נאמר שיניקתו מתחילה מיד כשם שיונק הנוף כשיוצא מגבולות העציץ? האם יניקת הנוף עדיפה על יניקת השורש עצמו?

וע"כ צ"ל שכל זמן שהצמח לא נקלט באדמה, אין יניקה גם לנוף היוצא, וכל יניקתו היא מאחר ששורשיו קלוטים ויונקים, ואף שקליטתם היא בעש"נ מ"מ כבר קיימת בצמח תכונת יניקה, ואז יכול לינוק גם ע"י נופו. וכן מצאנו בס"ד בדברי החזו"א ערלה סי' א סט"ז באות ט, ע"ש.

ולפי זה עולה שדין עש"נ שנופו נוטה שדינו כנקוב אינו אלא לאחר שנקלט הצמח בעש"נ.

*

עציצים של אחרים שעומדים על קרקע שלו ונעבדים באיסור - הפוסקים נוקטים להלכה שמאחר שיש חיוב על הבעלים שאדמתו תשבות בשביעית אף אם אדם אחר עושה את המלאכות האסורות, ואפילו אם הוא גוי, ע"כ מי שגר בבנין משותף שבגינה המשותפת לא נשמרת שמיטה, יפקיר הבעלים את חלקו בגינה. כמו כן, מי שהשכיר את שדהו למי שאינו שומר שמיטה, ואינו יכול לחזור בו וכדו', יפקיר את שדהו כדי שלא יכשל באיסור הנ"ל.

וה"ה לגבי עציצים הנמצאים בחצר המשותפת, ונעבדים בשביעית, כשם שמפקיר את חלקו בגינה, כך יפקיר את חלקו בעציצים. ולא מיבעיא בעציצים נקובים שדינם כקרקע, אלא אף בעציץ שאינו נקוב שעשאוהו כנקוב הדין כן. וכן הדין במי שמשכיר את ביתו עם העציצים שבה, וחושש שהשוכר עובד בה עבודות האסורות, עליו להפקיר את עציצו, מלבד מה שצריך להפקיר את שדותיו וגינתו, כדלעיל.

ולפי זה מתבקש להיאמר שכשאחר עובד עבודות האסורות בעציץ נקוב שמונח על קרקע שלי, כשאין אפשרות למנוע זאת עליי להפקיר גם את הקרקע שמתחת לעציץ, וכן בעציץ שאינו נקוב כשהנוף נוטה מחוץ לעציץ שדינו כעציץ נקוב, כדלעיל, יש להפקיר את הקרקע שתחת הנוף, שהרי משם יניקת העציץ. ועל כן המתגורר בבית משותף שיש בו עציצים נקובים עג"ק שנעבדים בשביעית, עליו להפקיר גם את הקרקע שמהם יונקים גידולי העציצים. כמו כן, מי שביתו מושכר למי שאינו שומר שמיטה, ולשוכר יש בגינה עציצים היונקים מהקרקע, עליו להפקיר את מקום היניקה שמתחת לעציצים.

אולם הגרשז"א במנח"ש (ח"א סי' מ"ד ומ"מ נלענ"ד) כתב שכשקרקעו מושכרת למי שאינו שומר אינו חייב להפקיר את הקרקע שממנה יונק העציץ, וז"ל: ומ"מ נלענ"ד שמשכירי בתים אינם צריכים לדאוג מזה שהשוכרים מחזיקים בבתיים עציצים נקובים, ואינם נזהרים מאיסור זריעה ועבודה בשביעית, משום שאף אם נאמר שלזרוע בעציץ נקוב מדאורייתא הוא דאסור, מ"מ בגוף הקרקע של בעה"ב שהוא מצווה על שביטתה לא נעשה כלל שום איסור, אלא שהזרעים רק יונקים ממנה אבל אינם גדלים בה, ומקיימא בה שפיר קרא ד"ושבתה הארץ". ואף אם נאמר דחשיב כאילו ארעא דידיה קמשבח ליניקת הזרעים דאסור עכ"פ מדרבנן, מ"מ אין מוזהרין כלל על עבודות שאף בזמן הבית הוא עצמו אינו אסור לעשותו אלא מדרבנן, וביארנו במקום אחר שמן התורה ודאי שמותר לעשות את שאינו נקוב לנקוב, אע"פ שהוא משיב בכך את היניקה, ועושהו למחובר... עכ"ל.

א"כ לדעת הגרשז"א בעל האדמה אינו צריך להפקיר את אדמתו שעליה מונחים עציצים נקובים הנעבדים באיסור.

אלא שבמקום אחר הובא שיש סוברים שיש לו להפקיר את אדמתו גם כאשר נעשות רק עבודות שאינן מדאורייתא, וא"כ כשנעבדים העציצים יש להפקיר את מקום היניקה. ואולם מאחר שהגרשז"א מסתפק אם יש איסור דרבנן כלל על הבעלים בזה, בצירוף ספיקות נוספים נראה להקל.

לסיכום:

- א.** גידולי השביעית הגדלים בעציץ נקוב דינם כגדלים באדמה. אבל לגבי ארמת העציץ אם היא נקראת כקרקע בזה נסתפקו האחרונים, ונפ"מ לעבודות שאינם בגוף הגידול, ונראה שגם בזה"ז נוקטים להחמיר בזה כשדה עצמה [בפרט שעיקר ספיקו גם בשל תורה].
- ב.** הייחס לארמת העציץ הנקוב כקרקע אינה אלא כשכבר יש יניקה של גידול כלשהו הנמצא בעציץ, דהיינו לאחר שהשריש, אבל קודם לכן יש מקום להקל כדרבנן.
- ג.** הגדל בעציץ שאינו נקוב בשדה אינו אלא מדרבנן. ואף בזה"ז אסור מדרבנן [ובחזו"א כ' שיש לצרף זה כסניף לקולא מאחר שדינו אינו מפורש בתלמוד].
- ד.** הפיכת עציץ שאינו נקוב לנקוב בשביעית, י"א שאין בזה איסור תורה, ומ"מ רבים פוסקים שיש בזה איסור תורה של זורע.
- ה.** עציץ נקוב המונח על גבי יתידות דינו כמונח בקרקע. ודעת הרמב"ם שהמורידו חייב בשבת משום זורע, ואפשר שה"ה בשביעית לשיטתו [כמבואר לעיל], ומ"מ להלכה נוקטים כדעת מרן השו"ע שפסק כשאר ראשונים שסוברים שגם בשבת אינו איסור תורה, ולכן מותר יהיה להוריד באופנים מסוימים, ובעז"ה נרחיב להבא.
- ו.** עציץ שאינו נקוב שנופו יוצא ונוטה אל מעל אדמה להלכה נוקטים שדינו כעציץ נקוב [ובצירופים שונים מקילים בזה כגון בבית, ויבואר בעז"ה להבא]. וע"י יניקת הנוף נחשב כל הגדל בעציץ כגדל בעציץ נקוב.
- ז.** אע"פ שכתבו הפוסקים שדייר שנעשים בגינתו עבודות בשביעית, והוא אינו יכול למנוע זאת, יפקיר את חלקו בקרקע, מ"מ אם העבודות נעשות רק בעציץ נקוב שעל האדמה אם העציץ אינו שלו כתב הגרשז"א שאינו צריך להפקיר את האדמה שתחת העציץ. ואם יש לו שותפות בעציץ יפקיר רק את חלקו בעציץ, ודיו.

למעלה מן הטבע

הנה מצוות השמיטה היא כמעט חוץ לדרך הטבע, להיות זורע שנה אחר שנה שש שנים רצופות, שעל פי דרך הטבע בשנה השישית לא היתה צריכה תת כוחה כבשנים הקודמות, שכבר הוכחשה הקרקע, ומכל מקום הוא להיפך, שעל זה נאמר "וציותי את ברכתי בשנה השישית", והיא ממורה ששורה בארץ כוח כמו למעלה מן הטבע, אם כן מצוות השמיטה היא ממוצעת בין הטבע לשלמעלה מן הטבע, על כן היא מסוגלת להדביק את הטבע במה שלמעלה מן הטבע ומביאה ברכה...

שם שמואל (להרה"ק רבי שמואל מסוכאטשוב, פר' בהר תרע"ו)

הרה"ג שלמה מילגרום שליט"א

ראש כולל 'מדרש אליהו'

קדושת שביעית בפירות קודם עונת המעשרות

א. יל"ד ממתי חלה קדושת שביעית בפירות האילן. והנה איתא במשנה במעשרות (פרק א, ב-א): "מאימתי הפירות חייבים במעשרות", ומונה שם התנא בכל הפירות את הסימנים מתי הם מתחייבים במעשר, וזהו הנקרא עונת המעשרות. וברישא דההיא פירקא איתא: "כל שהוא אוכל ונשמר וכו' חייב במעשרות, ועוד כלל אחר אמרו כל שתחילתו אוכל וסופו אוכל אע"פ שהוא שומר להוסיף אוכל חייב במעשרות". ומבואר בתוספתא (שם פרק א, א) ובירושלמי (פרק א, סוף הלכה א) דקודם עונת המעשרות ליכא חיוב מעשרות, מפני שאין תחילתו אוכל, ולכאוף מבואר מזה דקודם עונת המעשרות אינו ראוי לאכילה.

וגם בשביעית (ז, א) נאמר כלל כעין זה: "כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין כו'". ולכאוף כשם שבמעשרות פירות שבאו לעונת המעשרות אינם חשובים אוכל ופטורים ממעשר, ה"ה לגבי שביעית אינם בכלל מאכל אדם ופטורים.

[אכן קשה לתת כלל ברור דקודם שהגיע לעונת המעשרות אינו אוכל כלל, דלעניין טומאת אוכלין נחלקו בזה תנאים במשנה בעוקצין (ג, ו): "הפגין והבוטר רבי עקיבא מטמא טומאת אוכלין, רבי יוחנן בן נורי אומר משיבואו לעונות המעשרות". ומבואר דלר"ע הפגין והבוטר מטמאין טומאת אוכלין קודם שיבואו לעונת המעשרות, אף שבטו"א בעינן 'מכל האוכל אשר יאכל' וע"כ דחשיב ליה אוכל גם קודם עונה"מ.

וכן לעניין ברכה נחלקו בזה דדעת השו"ע והרמ"א (או"ח רב, ב) דמברכין בורא פרי העץ על פירות אפילו קודם שבאו לעונת המעשרות, ודעת הגר"א שם והפנים מאירות דאין מברכין בופה"ע עד שיבואו לעונה"מ].

ושורש הספק בזה לעניין שביעית, דיש לדון בפירות שאינם ראויים עכשיו למאכל אדם, האם אזלינן בתר השתא, וכיון שעכשיו אינם ראויים לאכילה אין בהם קדושת שביעית, או שמא יש בהם קדושת שביעית מעכשיו כיון שעומדים ליגדל ולצמוח ולבסוף יהיו ראויים למאכל אדם.

ולפי זה בפירות שנתלשו כבר קודם זמנם, שלא יגדלו עוד ויצמחו, אין ספק כלל כיון דלא יבואו עוד לכלל מאכל אדם, פשיטא דאין בהם קדושת שביעית, ולכן במעשר שכל הנידון הוא רק בתלוש, דאין תרו"מ במחובר, ממעטים מ'אוכל' פרי שלא בא לעונה"מ, אבל לשביעית אה"נ אם הפרי כבר נתלש דינו כמו במעשר ואין בו קדושת שביעית, אבל במחובר כיון שסופו להיות אוכל, כבר מהשתא הוא קדוש בקדושת שביעית.

מאמרים הלכתיים | קדושת שביעית בפירות קודם עונת המעשרות

ועוד יש להסתפק, אפילו נימא דפרי קודם עונה^מ חשיב אוכל אלא שאינו אוכל גמור, מ"מ כיון שאינם עומדים עכשיו לאכילה והדרך להניחם עוד כדי שיגדלו, יש לדון האם יש בהם קדושת שביעית מהשתא כיון שסו"ס ראויים לאכילה ע"י הדחק, או דבעינן שיהיו 'עומדים' לאכילה, וכיון שאין דרך לאכול פירות בקטנותן עדיין לא חלה בהם קדושת שביעית. וספק זה הוא גם בפירות תלושין.

ב. איתא במשנה במעשרות פרק ה, ג: "לא ימכור אדם את פירותיו משבאו לעונת המעשרות למי שאינו נאמן על המעשרות, ולא בשביעית למי שהוא חשוד על השביעית". ואיתא שם בירושלמי (הובא בר"ש וברא"ש) דהמשנה איירי במוכר פירות בעודם מחוברים לקרקע, ואפ"ה קודם שבאו לעונת המעשרות מותר למוכרם לחשוד, וא"כ משמע שאין קדושת שביעית בפירות אלא א"כ באו לעונת המעשרות, ולכן קודם שבאו לעונה^מ מותר למוכרן לחשוד. ומשנה זו הביא המקדש דוד (סימן ס, א ד"ה והנה) ראייה דחלות קדושת שביעית הוא בשעת עונת המעשרות.

וכן מבואר שם במלאכת שלמה בשם הרב יהוסף וכן הוא בפירוש הר"ש סירליאו (מעשרות, שם) דאין קדושת שביעית בפירות קודם שבאו לעונה^מ ומותרים בסחורה וכיו"ב.

אבל החזו"א (סימן יט, כב) כתב דיש לפרש את המשנה ד'ולא בשביעית' לא קאי על עונת המעשרות דרישא, אלא יתפרש 'ולא בשביעית משבאו לעונת שביעית'. וכעין זה כתוב בתוס' אנשי שם מעשרות שם, ולדבריהם ע"כ קדושת שביעית בפירות חלה גם קודם לעונת המעשרות.

ועצם הדין הכתוב במשנה צ"ב טובא כיון שמוכר את הפירות בעודם מחוברין כפשטות הירושלמי מה בכך שלא באו לעונת המעשרות או לעונת השביעית, הרי מסתבר שיניחם כמות שהם עד שיגדלו וייכשל בהם באכילת טבל או באיסורי שביעית, ואמאי לא עבר על לפני עור.

ובתורת זרעים (שביעית ה, ו) הוכיח מכאן דכל איסור מכירה לחשודים הוא רק כשהגיע זמן האיסור וקודם לכן מותר, ולכן חידש דמותר למכור בשישית כלי עבודת קרקע כגון מחרישה וכליה לחשוד על השביעית יעו"ש. ומה שהביא החזו"א שם ראייה מהרמב"ם (מעשר פרק ו, כב) דאסור ליתן שדהו לחשוד אף קודם שהגיעו לעונה^מ, יתורץ לפי מש"כ התורת זרעים שם דכל ההיתר הוא רק במוכר אבל בשכירות ושאלה אסור אף קודם זמן האיסור.

אך עדיין אינו תירוץ מספיק דהרי אסור לאכול פירות שביעית קודם עונה^מ בבית וגם בשדה לא הותר לאכול אלא כשהם ראויים ע"י הדחק, כמבואר במשנה סוף פרק ד (ונדון בזה להלן) וע"כ צריך לפרש דאיסור אכילה קודם זמנם הוא מדין אחר ולא מדיני קדושת שביעית, וכל הדינים הנובעים מקדושת שביעית חשיב כקודם זמן האיסור. אך הדבר תמוה דאמאי מותר למכור לחשוד קודם עונה^מ ולא נחשוד אותו שיעבור על האיסור ויאכלם קודם הזמן, ואם משום דתלינן בהיתרא שלא יאכלם עכשיו רק אחר שיבואו לעונה^מ, א"כ הדבר תמוה וצ"ע טובא שנתיר למכור לחשוד קודם זמן האיסור, רק על סמך שישתמש בהם כשיבוא זמן האיסור. וע"ע מש"כ בזה הקה"י (שביעית יא, א ד"ה והנה הא).

ולולי דברי התורת זרעים והחזו"א הייתי מפרש שכל דברי הירו' דאיירי מתני' במוכר שדהו, לא קאי רק על מעשר ולא על שביעית (וכן הוא בפשטות דברי הר"ש והרא"ש, ובפרט לפי מש"כ הרש"ס דאין זה אוקימתא אלא רבותא דאפילו מוכר שדהו אסור ע"ש). ומה שכתב החזו"א דע"כ איירי במוכר השדה בשביעית דאל"כ איך מוכר את הפירות והלא הפקר גינהו, לא הבנתי כוונתו, הרי אפשר להעמיד בפירות תלושין וכגון שלקט לאכילה והותר.

ואם איירי מתני' בפירות שביעית תלושין אין ראייה כלל לנידוד^ד וכמו שהקדמנו דבפירות תלושין קודם זמן כיון שלא יבואו עוד לכלל פרי הראוי לאכילה מסתבר טפי שאין בהם קדושת שביעית.

קדושת שביעית בפירות קודם עונת המעשרות | מאמרים הלכתיים

וגם המשנה לא איירי רק בהגיעו לעונה"מ, דהרי אסור לתלוש קודם עונה"מ ומנין יהיה למוכר פירות תלושין למוכרם, וא"כ אין ראייה כלל על קדושת הפירות קודם עונה"מ.

ג. עכ"פ לדינא נחלקו המקדש דוד והחזו"א האם יש קדושת שביעית בפירות מחוברים קודם שבאו לעונת המעשרות. והחזו"א הביא ראייה לדבריו מהא דתנן (שביעית פרק ד, י): "מאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית .. ב"ה אומרים חרובין משילשלו, והגפנים משיגרעו והזיתים משינצו ושאר כל האילן משיוציאו" ומפורש בגמ' בפסחים (נב, ב) דטעם האיסור הוא משום 'לאכלה ולא להפסד' וגדר האיסור מבואר שם בגמ' שהוא מ'דנחית לפירא' והוא לרבי יוסי בשיעור 'סמדר' בענבים דהיינו אחר נפילת הפרח, ולרבנן בענבים הוא שיעור 'בוסר' (והיינו גירוע היינו בוסר היינו פול הלבן) ועכ"פ הוא שיעור מוקדם לעונת המעשרות, ומוכח דאיכא קדושת שביעית משעה ד'נחית לפירא' ולא בעינן שיגיע לעונה"מ.

והמקדש דוד (שם) דחה ראייה זו, וכתב דלעיין הפסד דוקא נידונין ע"ש סופן, דמפסידן במה שלא יבואו לעונת המעשרות וע"ז חל האיסור תיכף שנעשו פרי, אבל קדושת שביעית אין להם אלא משבאו לעונת המעשרות.

ולכא' איכא נפ"מ בין דברי החזו"א לדברי המק"ד, בזיתים קטנים שלא הגיעו לעונה"מ וידוע שלא יביאו שליש רק בשמינית, וכן בשאר הפירות לשיטת הרמב"ם דקביעות שנתם לשביעית היא רק כשיגיעו לעונה"מ בשביעית, וא"כ אם ידוע שיבואו לעונה"מ בשמינית, לפי המקד"ד יהיה מותר לקוצצן גם בשביעית, דאין כאן הפסד ע"ש העתיד, דאם ינחם לעתיד לא יהיו כלל פירות שביעית, ולפי החזו"א יהיה אסור לקוצצם דהשתא אית בהו קדושה. (אכן י"ל ד לשיטת החזו"א האם חל עליהם עכשיו קדושת שביעית ולכשיצאו לשמינית תפקע קדושתם, וכמו ירקות היוצאים לשמינית, דבשביעית הם קדושים, וכשיצאו לשמינית ונלקטו פקעה קדושתם, או גרע מירקות, דירקות ראויים ללקיטה בכל שעה משא"כ פירות אלו ידוע שלא יבואו לכלל חיוב, וצ"ע).

וראייתי בחזו"א (סימן ט, י) שכתב דבירקות האסורים משום ספיחים, אף שהם אסורים באכילה, כיון שהאיסור דרבנן יש להסתפק שמא לא פקעה מהם קדושת שביעית דאורייתא ואסור להפסידן ביד. ועפ"י זה כתב: "וכשתולשין ספיחים בשביעית מניחים אותן לירקב במקומם אבל אין מפסידין אותן בידים". ושוב כתב: "וירק שהוא כעין בוסר ולא הגיע לעונת המעשרות אפשר שאסור לעוקרן כיון דמה"ת הוא קדוש בקדושת שביעית".

והנה לפי המקדש דוד שכל האיסור בהפסד בוסר קודם עונה"מ הוא רק על שם סופן, א"כ אין מקום להסתפק בספיחים ופשיטא דמותר להפסידן דאין כאן 'סופן', שהרי כשיגיעו לעונה"מ יהיו אסורים באכילה ולא מפסיד מידי, והחזו"א מסתפק בזה רק לפי שיטתו דהאיסור הפסד הוא משום קדושת שביעית דהשתא.

ויש להעיר בזה, דבגמ' שם איתא "רבי אלעאי קץ כפנייתא בשביעית". והקשו בגמ': "היכי עביד הכי לאכלה אמר רחמנא ולא להפסד". ולפי המקד"ד למה לא תירצו באיירי בכפניות דתמרים בסוף שביעית, שידוע שלא יבואו לעונה"מ רק בשמינית, וא"כ לית בהו איסור הפסד ע"ש העתיד.

ד. איתא במשנה (פרק ד, משנה ז): "מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית הפגים משזרחו אוכל בהם פתו בשדה ביחלו כונס לתוך ביתו". ומבור דאסור לאכול את הפירות קודם זמנם, ויש זמן שבו אסור לאוכלם כלל, ויש זמן שמותר לאוכלן בשדה ולא בבית ויש זמן שמותר לאוכלם בכל עניין, בין בבית ובין בשדה. והזמן שבו מותרים לאוכלן בפגי תאנים הוא 'ביחלו' וזהו עונת המעשרות דידיהו כמו שמסיימת המשנה: "וכן כיוצא בהם בשאר שני שבוע חייב במעשרות". (והרמב"ם בפייהמ"ש כתב דעונה"מ הוא משזרחו, דהיינו זמן אכילתן בשדה, וכבר האריכו בביאור דבריו במפרשי המשנה שם). ועכ"פ מבואר דאיסור אכילתן חל כבר קודם שיבואו לעונת המעשרות.

מאמרים הלכתיים | קדושת שביעית בפירות קודם עונת המעשרות

ובביאור טעם האסור, כתב הרמב"ם בפיהמ"ש (שם, ובהלכות פרק ה, טו) דדרשו מן הפסוק 'תאכלו את תבואתה' אינה נאכלת עד שתעשה תבואה. והר"ש (שם) כתב: "משום דדרשינן לאכלה (ויקרא כה) ולא להפסד כדאמרינן בפרק מקום שנהגו, ומהאי טעמא אסרינן בהגזול קמא ובסוכה אפקטויזין ומשרה וכביסה ואם היה אוכל קודם שיתבשלו היינו להפסד". ומבואר בר"ש דיסוד האיסור הוא כאיסור אפיקטויזין משרה וכבוסה, דלא נתנו פירות שביעית אלא לאכילה ולא לשימוש שאינו אכילה, וה"ו אכילה קודם זמנם זהו שימוש דהפסד ואסור.

ולפי מש"נ בדעת הרמב"ם דקדושת שביעית לא חיילא עד שיבואו עונה"מ, ניחא אמאי נטה מפירוש הר"ש ונתן טעם ודרשה חדשה משום ד'אינה נאכלת אלא תבואה' ולא אמר מטעם הפסד, דהרמב"ם לשיטתו בזה דקדושת שביעית אנה חלה עד שיבואו לעונה"מ ויהיו בכלל 'לאכלה', ואיסור אכילה קודם זמנם אינו מטעם קדושה אלא איסור אחר דסו"ס הם גידולי השנה השביעית.

והנה בהבנת דברי הר"ש כתב החזו"א (יט, כז) דהאיסור הוא רק בקציצה (ועייני דרך אמונה פרק ה, קז) שכתב כן גם בדעת הרמב"ם דאין איסור אלא על הקציצה) אבל אם תלשן או נשרו מאליהן מותרים באכילה, והבין כפשוטו שכל האיסור משום הפסד הפרי העתיד לבוא, ואחר שכבר נקצצו אם תאסרם באכילה כ"ש דהוי הפסד.

אבל לענ"ד מלשון הר"ש דמדמי לה למשרה וכבוסה לא משמע כן, אלא גדר האיסור כמו שכתבנו דשביעית ניתנה לאכילה ולא לשימוש אחר שאינו אכילה, ואכילה קודם זמנם אינה בגדר אכילה אלא בגדר הפסד ואסורה משום שימוש דהפסד.

וגם איתא בשו"ע או"ח סימן רב, ב דהבוסר משיהיה כפול הלבן מברכין עליו בורא פרי העץ, ועל שאר האילנות מברכין בפה"ע משיצא. ודין זה נאמר בתוס' ברכות לו, ב ד"ה שיעורו וברא"ש שם סימן ה. ומקורו ממתני' פרק ד משנה י דמהשיעור שבאו לכלל 'שם פרי' לעניין איסור הפסד, יש להם ג"כ שם פרי לברכת בורא פרי העץ.

ובביאור הגר"א (רב, ז) תמה על פסק השו"ע, דהא בשביעית אסור לאוכלן בשיעור זה עד שיעשה אוכל דהיינו שיבואו לעונת המעשרות. וע"ש בדמשק אליעזר שביאר דבריו כיון דקודם לעונה"מ אסור לאוכלן משום דהוי הפסד, א"כ אין אכילתן מחייבת בברכה. וכן הקשה בשו"ת פנים מאירות (חלק א, סה ד"ה אכן בעיקר): "כיון דמשנה שלימה תנן דקודם שהגיעו לעונת המעשרות הוי בכלל הפסד שמפסיד הפרי ואין דרך אכילה בכך א"כ אין לברך עליהו אלא שהכל או פרי אדמה". (הובאה דעתם במ"ב רב, ב ביאה"ל ד"ה ושאר).

הרי מבואר מדבריהם, כמוש"נ בדעת הר"ש, שאכילתם דהשתא נקראת הפסד ואינה דרך אכילה ולכן אינה ראויה לברכת בופה"ע, אבל אם כהחזו"א דהאיסור הוא רק בקציצה משום הפסד הפרי העתיד לבוא, אין ראייה כלל ממתני' לדיני ברכות. (ויש לדחות, דאם אכילתן דהשתא היתה נחשבת אכילה, לא היינו אוסרים עליו לקוצצן ולאוכלן משום הפרי העתיד לבוא, ולא היה נחשב להפסד אם יש לו שימוש עכשיו. אבל זה אינו דלא גרע מפרי שדרכו להאכל חי שאין אוכלין מבושל וכיו"ב, דשביעית נתנה רק לאכילה כדרכה).

אכן לפי זה איכא חידוש גדול, דאיכא קדושת שביעית בפירות קודם עונה"מ גם אחר שנתלשו, ואף שהם לכא' מופסדים ועומדים, עדיין הם אסורים בתשמיש שאינו לאכלה. ונידון זה קיים גם בשאר פירות שביעית שנפסלו מאוכל אדם אם מותר לעשות בהם משרה וכבוסה ואפיקטויזין ומלוגמא, דאפשר שאף שומתר להפסידן דלא עביד מידי, אבל להשתמש בהם שימוש אחר שאינו אכילה אסורים דלא פקעה קדושתן ולא ניתנו אלא לאכילה.

ה. בירושלמי (פרק ד, ו) איתא: "רבי יוסה בן חנינא בעי, פגין מהו לעשות מהם מלוגמא, מאחר שהוא אוכל בהם פיתו בשדה יהא אסור, או מאחר שאין מכניסין לתוך הבית יהא מותר". וביאור הספק

קדושת שביעית בפירות קודם עונת המעשרות | מאמרים הלכתיים

האם מותר לעשו מלוגמא מפירות קודם שהגיעו לעונה"מ. ומבואר בירו' דקודם שהגיע זמן היתרם להאכל בשדה, פשיטא דהם מותרים במלוגמא כיון שהם לאו בני אכילה, וכל הספק הוא רק בזמן שמותרים להאכל בשדה, האם באו לכלל אכילה ואסורים במלוגמא, או דלמא כיון שעדיין אסורים באכילה בבית אינם בכלל לאכלה ומותרם במלוגמא.

ובביאור הספק, עיין בספר 'ניר' על הירושלמי, דודאי הספק הוא אחר שנתלשו, אבל קודם שנתלשו פשיטא דאסור, דאם לאכילה אסור לקצוץ משום הפסד כ"ש שאסור לקצוץ כדי לעשות מלוגמא. ומבואר מדבריו דפירות קודם שבאו לעונה"מ אם הם כבר תלושים ואינם עומדים אפילו לאכילה בשדה אין בהם איסור מלוגמא כלל. רק מהמשך דברי הירו' יש משמעות שלפי חד מ"ד באמת פגין אסור במלוגמא מיד אפילו קודם שיהיו ראויים לאכילה בשדה, וכבר כתב החזו"א (יט, כה) דקשה לעמוד על פירוש הלכה זו.

ובשו"ת מהרי"ט (ח"א פג) מפרש את הספק בירושלמי על פגין מחוברים, ודעתו דאף דאסור לקצוץ אילנות בשביעית אם יש בהם פירות, התם מפני שאינו נהנה מן הפירות כלל ואזלי לאיבוד בהא ודאי אסור כל היכא דחניט פרי, אבל אם רוצה לקצוץ הפירות ולהנות מהם במלוגמא וכיו"ב מותר כיון שדרך הנאתן בכך, ודוקא באכילה אסור משום דרשא דקרא דתהיה כל תבואתה לאכול שאינה נאכלת אלא תבואה. וע"ש בדברו דמפרש את מסקנת הירו' דמותר. ודבריו קיימי בשיטת הרמב"ם.

עכ"פ למדנו מדבריו דליכא קדושת שביעית בפירות קודם שיבואו לעונת המעשרות, ומותר לקוצצן ולעשות מהם מלוגמא. (והחזו"א יפרש את הירו' כדברי ספר ה'ניר' וליכא ראייה כלל לפירות מחוברים).

*

לסיכום:

נחלקו המקד"ד והחזו"א האם קדושת שביעית חלה על הפירות קודם שיבואו לעונת המעשרות, ומתו"ד החזו"א נראה דאיירי רק בפירות מחוברים, וא"כ הטעם מפני שסופן לבוא לכלל מאכל אדם כשיגדילו. והבאנו את שורש מחלוקתן בביאור המשנה במעשרות. וכתבנו דלפי שיטת הרמב"ם דקביעות השנה למעשרות ולשמיטה היא עפ"י עונת המעשרות, ניחא טפי לפרש דקודם לכן לא חיילא קדושת שביעית. וניחא לפי זה דברי הרמב"ם שהאיסור קציצת האילנות בשביעית אינו מטעם 'הפסד' כפשוטו, אלא מפני שגוזל את הרבים כשמפסיד עכשיו את הפירות העתידין לצמות. וכן ניחא טפי דברי הרמב"ם באיסור אכילת פירות קודם זמנם שהוא דין מסויים שאין השביעית נאכלת אלא תבואה, ולא מטעם הפסד כהר"ש.

הרה"ג דביר עמר שליט"א

מרבני המכון

בגדר ההיתר של 'לאוקמי'

א. הגמרא במו"ק ג. מביאה ברייתא על מלאכות האסורות בשביעית, ובסוף הברייתא כתוב שמלאכת עידור וקשקוש מותרת, ודרשינן "שדך לא תזרע" זריעה בכלל היתה ולמה יצתה להקיש אליה לומר לך מה זריעה מיוחדת עבודה שבשדה ושבכרם אף כל שהיא עבודה שבשדה ושבכרם. ומקשה הגמ' מברייתא אחרת שכתוב לאסור, ומתרצת שיש חילוק בין קשקוש שהוא 'לסתומי פילי' לבין קשקוש 'לאברויי' ויש לבאר מדוע הותר קשקוש לסתומי פילי.

דין זה מתבאר גם בדברי הגמרא בע"ז [נ' ע"ב] שמחלקת בין שתי מיני זיהום וסיכה דאם נעשו לאוקמי שרי ואם נעשו לאברויי אסור. ואכן מבאר הריטב"א שהיסוד המובא בדברי הגמרא בע"ז ובמו"ק הינו אותו יסוד, דמלאכה של 'סתומי פילי' מוגדרת כמלאכת 'לאוקמי' ולכן שרי. וצריך להבין מדוע מלאכה שהיא לאוקמי הותרה בשביעית. בנוסף יש לדון, האם הוא דווקא במלאכות דרבנן וכמבואר בפשטות בסוגיות אלו שמדברות ממלאכות דרבנן, או אף במלאכות דאורייתא יהיה מותר מלאכה שהיא לאוקמי לעשותה בשביעית.

בגדר מלאכת לאוקמי ביאר רש"י בע"ז (ג): 'שלא יתקלקל מכמות שהוא אבל אינו משביחו'. ויש לחקור בביאור גדר דין זה האם הוא היתר משום מניעת הפסד והיינו דבאופן שבא להמשיך את המצב הקיים יש להתיר לו לעשות מלאכת קרקע שאל"כ יפסיד את האילן או השדה. ולפי"ז היתר זה שייך לכאן רק במלאכות דרבנן, שמלאכות האסורות מדאורייתא בפשטות אי אפשר להתירם מטעם הפסד וככל איסורי התורה. (כמבואר בגמ' במועד קטן ב, ב) שמקשה אמאי שרי להשקות בשביעית, וביאר הר"ן את קושית הגמרא לפי שאיסור מלאכה בשביעית מדאורייתא אין להתיר משום הפסד, ולא מצאה הגמרא פתרון להיתר השקיה רק לאחר שיסדה שהאיסור להשקות בשביעית הוא מדרבנן).

או דלמא אין הגדר בזה להתיר מפני הפסד אלא שבאופן שהמלאכה היא לאוקמי א"כ אין לה שם מלאכה ולכן אין סיבה לאוסרה. וביאור הדבר הוא, דהמלאכות שנאסרו בשביעית הם מלאכות שמשביחות את הקרקע או האילן ולא מלאכות שרק ממשיכות את המצב הקיים. ולפי"ז שייך לומר לאוקמי אף במלאכות דאורייתא, שגם הם לא נחשבות מלאכות באופן שאינם משביחות.

והנה ברש"י במו"ק (ג, א ד"ה שרי) פירש היתר "לאוקמי" משום דאית ביה משום פסידא. ולדבריו אין היתר חדש בלאוקמי אילנא אלא נכלל הוא בהיתר של הפסד. ולפי"ז במלאכות דאורייתא לכאורה אין להתיר, כדלעיל. אך מרש"י בע"ז (שם) משמע שאי"ז היתר מטעם הפסד וז"ל 'מלאכה שהיא עבודת קרקע אסר רחמנא והני לאו מלאכת קרקע נינהו דאוקמי אילנא בעלמא הוא שלא

בגדר ההיתר של 'לאוקמי' | מאמרים הלכתיים

ימות ואין משביחו לאילן אלא מעמידו בכמות שהוא, הרי משמע כצד השני דגדר דין לאוקומי אילנא הוא שלא נחשב למלאכת קרקע. וכן יש לדייק הלשון 'אסר רחמנא' שהוא היתר אף בדאו'. וצ"ע הסתירה בדעת רש"י^א.

וכצד השני יש לדקדק בדברי הריטב"א במו"ק [ד"ה סתומי פילי] שכ' וז"ל 'שאינו אלא לאוקומי בעלמא שלא יכנס השמש בין הבקעים ולא חשיבא עבודה, אבל יש קשקוש לחזק האילן ולהשביחו וחשיבא עבודה ואסיר'. וכן מבואר ברש"י בכתב יד במו"ק^ב.

נמצא לשיטת רש"י (כ"י) והריטב"א דעיקר הטעם שהתירה הברייתא הוא מפני שהוי לאוקמי אילנא. ולכאורה קשה דהברייתא נתנה טעם לדבריה משום דילפינן מזריעה דבעינן מלאכה שהיא בשדה וכרם, ואיך שייך לפרש שהטעם הוא משום לאוקמי שהוא היתר שנאמר בכל המלאכות ולא שייך לילפותא דומיא דזריעה.

וכן יש להקשות בביאור הגמ' במיעוט של 'מלאכה שהיא בשדה וכרם' ומבואר מתוך דברי התוס' (מו"ק שם) דאף אם האידנא אין נוהגות העבודות בשדה ובכרם מ"מ כיוון שבזמנא נהגו חייב עליהם. ונראה שס"ל שהכוונה כפשוטו שעושים את המלאכה גם בשדה וגם בכרם. וא"כ קשה כנ"ל איך זה שייך לטעם שפירשה הגמרא שהוא משום לאוקומי^ג.

אמנם בשיטה לר"י מפאריס כתב לבאר דברי הברייתא של כל שאינו בשדה וכרם וז"ל 'אבל קשקוש וכל הני דסוף הברייתא אינן עבודה לא בשדה ולא לאשבוחי קרקע עביר להו ולא עבודה שבכרם דהא בגוף האילן לא עביד ולא מידי' עכ"ל. וכע"ז בפ"י רש"י קדמון 'אבל קשקוש ועוגיות אינן עבודה לא בכרם ולא בשדה דאינן משביחין באילן אלא אוקומי אילנא בעלמא הוא'. נראה שס"ל דשדה היינו משביחי הקרקע וכרם היינו משביחי האילן. והיכא דלא משביח את הקרקע ואת האילן לא הוי מלאכה. ולפי דבריו אפשר לבאר דזה כוונת הברייתא בילפותא של מלאכה שהיא בשדה ובכרם, ומזה ילפינן דין לאוקומי, שרק מלאכה שהיא להשביח הוי מלאכה.

ב. והנה היה מקום לפשוט את הספק מדברי הגמרא במו"ק, דהגמ' הביאה את שיטת רבא דס"ל שתולדות שביעית אסורות מדרבנן ומק' מהברייתא שדרשה לאסור אף שאר מלאכות, ומתרץ אביי שהברייתא אסרה את המלאכות מדבריהם והביאה את הפסוק לאסמכתא בעלמא. ואז מקשה הגמרא את הסתירה בין שתי בריתות בדין קשקוש ועידור האם שרי או לא. ולכאורה קושיא זו אינה נוגעת לפלוגתא בין אביי ורבא והסתירה קשה לשניהם. ועל זה הגמרא תירצה את הסתירה בבריתות דיש לחלק בין מלאכת 'סתומי פילי' לבין 'לאברויי'. וא"כ אף לאביי ניחא ליה בתירוץ זה בסתירה

א. וביישוב הסתירה בדברי רש"י כתב המקדש דוד לחלק בין זיהום דאין לו שם מלאכה בעצם לבין קשקוש שיש לו שם מלאכה מצד עצמו. וע"כ בזיהום בעינן לאברויי כדי ליתן לו שם מלאכה.

וביאור החילוק דבנטילת תולעת או זיהום אין סיבה לאוסרם מצד עצמם ורק באופן שהוא לאברויי אז הוי בכלל תולדת זריעה שמועילים הם להצמיח את האילן. אבל בקשקוש שהיא מלאכה בעצם שהרי היא תולדה של חרישה, ס"ל לרש"י דלא מהני מה שהם לאוקומי להגדיר שאינו מלאכה ועל כן אפשר להתיר רק מטעם פסידא. ולפי דברי המקדש דוד בביאור שיטת רש"י נמצא שכל ההיתר של לאוקומי הוא דווקא במלאכה דרבנן, ודווקא במלאכות כאלו שאינם חשובות בפני עצמם אלא רק אם הם מועילות לקרקע.

ב. יש הסוברים שזהו פ"י רש"י העיקרי. וממילא ל"ק מדבריו בע"ז.

ג. אפשר לישב את דבריהם שכדי להתיר מלאכה בקרקע בעינן שתי תנאים להתיר. תנאי אחד שהמלאכה לא תעשה בשדה ובכרם. תנאי שני שהמלאכה לא תעשה תוצאה של השבחה בקרקע, יש להתבונן בביאור הענין ובעז"ה מאמר הבא נבאר.

מאמרים הלכתיים | בגדר ההיתר של 'לאוקמי'

בין הברייתות¹. מבואר מזה דאף לאביי דשאר תולדות הוו דאורייתא מ"מ לאוקמי שרי. וכן כתב להוכיח בביאה"ל לדרך אמונה (פ"א משמיטה ויובל ה"ה).

אמנם הריטב"א (ג, ד"ה וקשקוש בשביעית) כתב שכל קושיית הגמ' הייתה רק לרבא שהמלאכות דרבנן אבל לאביי שהמלאכות דאו' אין סתירה מפני שאפשר דהברייתא שהתירה מלאכת של קשקוש וכדו' זה מדאורייתא ואילו הברייתא שאסרה זה מדרבנן. ולפי"ז אין הכרח לאביי לומר את החילוק בין סתומי פילי לאברויי, ואין הכרח שסובר את לאוקמי.

עוד מקור לפשוט את הספק בגדר לאוקמי, מהתוס' בב"ב (פ, ב) דאיתא שם שבתולת שקמה מותר לקוצצה רק אם סמוך לקרקע שבאופן זה ודאי מזיק לעץ בקציצתו. אך אם קוצץ את העץ מעל גבי הקרקע תוך שלושה טפחים לא מזיק לעץ ולא מועיל ולכן אסור לקוצצו². וביאר התוס' שם (ד"ה לא) דאין הכוונה שזו מלאכה שוודאי לא מועילה ולא מזיקה, דא"כ מדוע יש לאסור הא הוי כ'לאוקמי' ושרי, אלא כוונת הגמ' דהוי ספק אם מועיל או מזיק. הרי מוכח דס"ל לתוס' שסוד היתר 'לאוקמי' הוא משום דלית ליה שם מלאכה, דאם יסודו משום הפסד אין מקום לקושייתו שהרי כאן כיוון שלא מועילה הקציצה ולא מזיקה לאילן איזה הפסד יש כאן³.

והנה גם הרשב"ם מפרש את הגמ' שם שזה ספק אם משביח בכך את העץ או מזיק לעץ ולכן אסור לקצוץ משום דספק דאורייתא לחומרא. ומכך שלא פירש דהוי מלאכה שלא מועילה ולא מזיקה, נראה דס"ל כתוס' דבאופן כזה יש להתיר מטעם לאוקמי. ונלמד מדבריו שנקרא ספק דאורייתא, שמלאכה זו של קציצה הוי זימור שהיא מלאכה דאורייתא, חזינן דס"ל להיתר דלאוקמי אף במלאכה דאורייתא.

אך יש לדחות, דלעולם גיזום בבתולת שקמה אסורה מדרבנן בלבד ורק בכרם אסורה מדאורייתא. ומה שכתב הרשב"ם שאסרו מפני שהוי ספק דאורייתא היינו משום שהגיזום הינו עיקרו מדאורייתא ולכן החמירו בספק.

ג. והנה יש להתבונן בסיבת היתר של 'לאוקמי', למהלך זה דשרי לפי דלא חשיב כעבודה, מ"ט נאמר דווקא בשביעית שמלאכות שלא משביחות אינם מלאכה והרי בשבת ודאי שאם יעשה האדם מלאכה לאוקמי יעבור על איסור שבת.

והנראה לפי שבשביעית סיבת האיסור הינו 'שביתת הקרקע' מכוח קדושת הקרקע שמיוחדת לשביתה, לכן רק מה ששולל את שביתתה נאסר באיסור מלאכה. ממילא מעשה שאין גורם לתוצאה של השבחה לקרקע אלא יש מחמתו רק תוצאה של 'מניעת נזק' לא מוגדר מעשה זה כמעשה שסותר את קדושת הקרקע ולכן לא נאסר⁴.

ד. דאי נימא שאביי לא יכול לתרץ את הסתירה בין הברייתות משום דלשיטתו אף מלאכה שנועדה למנוע נזק אסורה בשביעית הגמרא היתה צריכה להביא ראיה לרבא מהברייתא שהתירה קשוקש ועידור. ומכך שהגמרא ניחא ליה בתירוץ זה אף לאביי חזינן דאף אביי דס"ל ששאר תולדות דאו' ס"ל דמלאכה שנועדה למנוע נזק אף במלאכת דאורייתא שרי בשביעית.

ה. ויל"ע בעיקר ד' הגמ' שהתירה לקצוץ באופן שמזיק לאילן, סוף סוף הלא עושה הוא מלאכה בשביעית. וצ"ל דזה לא מיקרי זמירה כלל דענין הזמירה הוא תולדה דזריעה והיינו באופן שמועיל לאילן, ובוודאי לא כל החותך באילן עובר על זמיר אלא רק באופן שיש בו תועלת לאילן. ועיי' בה בתוס' סנהדרין כ"ו.

ו. כדברי התוספות כתבו גם ברשב"א בר"ן ובריטב"א שם וכן כתב בתוספות הרא"ש במו"ק [ג' ע"א] גם מדבריהם יש ללמוד יסוד הנזכר.

ז. יש לבאר יסוד זה ביותר ביאור, שיסוד איסור עבודה בשביעית הוא שיש איסור להעמיד את השדה לשימוש האדם, לפי שעל ידי זה שמעמיד האדם את השדה לשימוש נראה 'מורה בעלות על השדה'. לכן נאסרו עבודות קרקע לפי שעל ידם מעמיד את השדה לשימוש האדם. לפי זה יש לבאר שאם פועל מלאכות שיעורם השבחה

בגדר ההיתר של 'לאוקמי' | מאמרים הלכתיים

ד. למתבאר עד עתה שלא נאסרו מלאכות 'לאוקומי' לפי דאין כלל סיבת איסור לאוסרה משום דלא חשיב מלאכה, יש להקשות מדוע הגמרא (מו"ק ב:) לא מצאה פתרון להיתר השקייה בשביעית אלולי הא דשביעית האידנא דרבנן או משום תולדות לא אסר רחמנא. והרי אפשר דלעולם בזמן הזה שביעית אסורה מדאורייתא וכמו כן אפשר דתולדות אסורות מדאורייתא, והטעם דשרי השקייה בשביעית הוא משום שחשובה כמלאכת לאוקומי דהיינו אין כלל סיבת איסור לאוסרה בשביעית לפי שלא משביחה את השדה.

בחסד לאברהם [מודפס באוצר המפרשים על המשנה] ובמרכבת המשנה^ה ביארו דהיתר של 'לאוקומי' נאמר למלאכה שיש לה רק תוצאה של מניעה מהפסד העץ או פירותיו ובאופן זה לא מוגדרת המלאכה כמלאכה שיש סיבה לאוסרה בשביעית לפי שלא חשובה כמלאכת קרקע כפי שהתבאר לעיל. אך מלאכה שיש לה שתי תוצאות האחת של לאוקמי והאחרת של לאברויי יש לאסור.

לפי דבריהם יש לבאר מה שהקשו אמאי הוזקה הגמרא להתיר השקייה בשביעית משום היתר של 'הפסד', ולא התירה הגמרא השקייה בשביעית לפי שלא מוגדרת כמלאכה לפי שמוגדרת כמלאכת 'לאוקומי'. ביאור הענין הוא לפי שבהשקייה יש גם השבחה לקרקע ולאילן. ולכן אי אפשר להתיר השקייה לפי דלא חשובה כלל כמלאכה והזיקה הגמרא להתיר השקייה מפני 'הפסד'.

למהלך זה יש שתי סיבות שונות להתיר מלאכות קרקע בשביעית:

א. היתר מפני הפסד ממון. היתר זה הינו אף על מלאכות שיש סיבה לאוסרם אך מפני הפסד ממון היתרו חכמים עשיתם. היתר זה הינו רק במלאכות שאסורות מדרבנן.^ו היתר זה הינו אף מלאכות שיש שבח כתוצאה מעשייתם [כהשקייה] מכל מקום אם כאשר האדם לא יעשה את הפעולה יהיה נזק ממון לאדם היתרו חכמים עשית המלאכות.

ב. היתר נוסף יש בשביעית דמלאכה 'לאוקומי' לא מוגדרת כלל כמלאכה האסורה בשביעית ואין סיבה לאוסרה. היתר זה שייך בפשטות אף במלאכות שאסורות מדאורייתא.

ולהלכה למעשה, כתב בדרך אמונה (פ"א משמיטה ויובל ה"ה) בשם החזו"א (בחוברת הוראות מעשיות) לא להתיר במלאכות דאורייתא לאוקומי, וכן הכריע בשביתת השדה (פ"ו ה"ב).

הקרקע מוגדר שהאדם מעמיד את השדה לשימוש. אך אם מעמיד את השדה כמות שהוא ורק מונע נזק מן השדה לא מוגדר שהעמיד את השדה לשימוש ולא ביטא מנהג בעלים בשדה ודוק.

ח. וע"ע במקדש דוד הנ"ל. וכ"מ בחזו"א סי' י"ז ס"ק כ"ו.

ט. אף האידנא דשביעית דרבנן אפשר דשרי מפני הפסד רק במלאכות שעיקרם אסורות מדרבנן אך מלאכות שבזמן שנהגה שביעית מהתורה אסורות אף האידנא לא שרי מדין הפסד, יש לדקדק דין זה מהא דהר"מ כתב [פ"א ה"י] דהתירו להשקות מפני הפסד לפי שאין איסור תורה אלא שתי אבות ושתי תולדות ולא השקייה. יש להעיר למה ציין זה דהרי האידנא שביעית דרבנן ואם כן למה טרח לציין שהתירו רק בתולדות דרבנן, ואפשר בזה דבא ללמדנו דאף האידנא לא שרי משום הפסד אלא במלאכות שעיקרם דרבנן, אך מלאכות דעיקרם דאורייתא אף דהם האידנא דרבנן יש לאסור.

י. ואף דבחזו"א בכמה מקומות (עיי' סי' י"ז ס"ק כ') נראה דנקט דלאוקמי הינו היתר אחר מפסידא. מ"מ לדינא לפי שמלאכות דאורייתא בדרך כלל נעשות הן למנוע נזק והן להשביח את האילן לכן לא ימצא מצב בו שייך להתיר מפני מלאכת לאוקומי במלאכות האסורות מדאורייתא וכן כתב בחוט שני. ועיי' שם בד"א שפי' מה שאסר החזו"א באופן אחר.

תשובות הלכה למעשה שהשיבו ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א

(נלקט מתוך שאלות רבות שנשאלים הרבנים מידי יום ביומו בקו ההלכה ובשו"ת און ליין)

מורינו ראש המכון שליט"א

שאלה: אשה שמתעסקת בשזירת פרחי נוי, שואלת אם יכולה לקנות מאחר שהמגדלים לא שומרי שביעית. לדבריה הפרחים לא נזרעו בשביעית, ונראה שלא נעשות מלאכות דאורייתא, אבל נעשות מלאכות דרבנן. אף שאין קדושת שביעית, השאלה אם יש מסייע לעוברי העבירה, או משום הקנס שכ' הרמב"ם פ"ח. השואל מפנה עפי"מ שכתב הרב בשביתת השדה סוף פט"ז שבשעת הצורך אפשר לקנות לולב ממי שלא שומר.

תשובה: לכתחילה אין לקנות מעוברי עבירה, כי אין ספק שיש בזה סיוע. ויש עם הכשר וזה אמור להספיק לצרכי שנת השמיטה!

גם בד' מינים עדיין כתבתי שעדיף אם יש עם הכשר. ויש להוסיף שיש לזכור שב"ה יש מספיק פרחים עם הכשר, עם קצת מאמץ, אז למה לסייע לעוברי עבירה.

כמובן שבכל אופן אין איסור שימוש.

*

שאלה: כנ"ל לגבי הג'ת - האם יכול לקנות מבעל השדה, לטענתו העבודות הנעשות הם שיהיה הג'ת ראוי לאכילה, כגון ההשקיה שאם לא ישקה הוא יהיה קשה ולא ראוי ללעיסה.

תשובה: השקיה זאת לא הבעיה שם, יש שם מלאכות קיטום הקרובים לאיסורי תורה, אולם לגבי איסור שימוש עדיין זה בגדר נעבד ודומה לפרחים, כי לדידי אין קדו"ש בגת. [כמבואר בשביתת השדה פ"ט סעיף יג ובהערה שם בהרחבה].

*

שאלה: עציץ שאינו נקוב הנמצא במקום מקורה, [הנחשב לאינו מחובר לקרקע ואין בזה קדושת שביעית], אבל ענף או ענפים בודדים יוצאים החוצה למקום שאינו מקורה, האם אזלינן בתר רובו, ואין קדושת שביעית.

תשובה: אמנם מצינו שנוף יונק מן הקרקע, אך לא מצינו דין כיפת שמיים בנוף, ולכן אם הנוף נוטה על מקום מכוסה הגם שהוא תחת כיפת השמים לכאורה דינו כדין עציץ שאינו נקוב תחת קירוי ואין בו קדו"ש, וצ"ע נוסף.

*

שאלה: מה ההלכה לגבי ירקות אוצר בית דין [האם יש הבדל בין אשכנזים לספרדים בזה]?

תשובה: יש מחלוקת ראשונים, לדעת רוב הראשונים הולכים בתר לקיטה, זה אומר שיש בזה קדו"ש, אולם אין איסור אכילה משום ספיחין, כיון שנזרע בשישית. ולדעת הרמב"ם יש בזה גם

תשובות בהלכה | ביני עמודי

איסור ספיחין. ולאיסור ספיחין אין היתר ע"י אוצר ב"ד. להלכה, כתבו רוב המוחלט של חכמי הספרדים שבזה הלכה כשאר ראשונים ולא כדעת הרמב"ם, ואין בזה איסור ספיחין אלא יש לנהוג בקדושת שביעית ולקחת מ'אוצר בית דין', וכ"כ הגאון רבי ניסים כדורי בספרו חובת הארץ. רבי ברוך מאני. מרן הרב עובדיה יוסף זצ"ל [ואמר לי שיש להעדיף אופן זה על יכול נכרי]. וכ"כ הגאון נאמ"ן שליט"א ועוד. וכל זה דלא כהרב אור לציון זצ"ל שהכריע שיש להחמיר כדעת הרמב"ם. וממילא אין בזה ספרדים ואשכנזים, וכולם יכולים וצריכים בשמחה לקחת אוצר בית דין בירקות, ולשמוח שאוכלים תוצרת שהיא בקדושת שביעית.

*

שאלה: גויאבה תותית, האם מוגדר כעץ.

תשובה: אכן זה עץ לכל דבר.

*

שאלה: שלום וברכה, אנו כמה מוצ"ים ראינו שהרב סובר שאילת זה חו"ל גמורה. אך לדעתנו נראה שיש כאן דבר שהרב לא התייחס אליו בספריו.

כי הרי יש פסוקים מפורשים שבאילת ישבו יהודים בזמן מלכי יהודה וישראל. דברי הימים ב, פרק ח ופרק כו. וכן בשמלכים, א, פרק ט, טו. להגיד שעולי מצרים זה רק מה שכבש יהושע, זה דבר שלכאורה אין לו מקור, אחרי המחילה. כדי לפטור צריך ראייה. פשוט בכל הפוסקים שכל בית ראשון זה זמן של עולי מצרים, וזמן בית שני זה זמן של עולי בבל. ראו למשל בתבואות הארץ עמוד כ, שכך סובר לגבי דין עולי מצרים.

נשמח לתגובת הרב

תשובה: אכן יש פסוק ושתי את גבולך בפרשת משפטים, ואכן שלמה המלך הגיע לאילת, אולם הפסוק מדבר על העתיד ולימות המשיח וכלשון המדרש שמות פרשת משפטים פרק כג סימן לא, שפסוק זה נאמר על העתיד, לימות המשיח, וכן הוא בפסיקתא זוטרותא (לקח ט"ב) על פרשת משפטים שם, וז"ל: ושתי את גבולך מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנהר. זה נהר פרת, וכה"א עד הנהר הגדול נהר פרת (בראשית טו יח), כל ארץ החתים עד הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם (יהושע א ד), זה הפסוק עתיד להיות לימות המשיח, שנא' וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ (תהלים עב ח), לפי שלא מצינו גבול ארץ ישראל ממדבר עד הנהר, ולא מים סוף עד ים פלשתים, אלא ודאי לעתיד לבא. עכ"ל.

ועוד ביארתי ששלמה המלך לא כבש כלל אלא קיבל המקום במתנה מאחת מנשותיו, וכמבואר באחד מבעלי התוספות, ואמנם אחרים ס"ל שזה כיבוש, מכל מקום איננו אלא למס, ואין זה כיבוש לענין מצוות הארץ ודנתי בזה ובכל המקורות שכתבתם בשאלתכם, בספרי "גבולות השדה" בחלק העוסק בפאת דרום בעמ' קלה, יעו"ש.

*

שאלה: אנו מגדלים במרפסת בתינו בקומה השלישית בתוך אדנית כמה סוגים של תבלינים כמו בזיליקום וכדו'. האם בשנת השמיטה מותר לנו לשתול בתוך האדניות, ולעשות מלאכות כרגיל מכיוון שזה מנותק מהקרקע?

תשובה: על מנת להתיר בשנת השמיטה, אין די במצע מנותק, אלא צריך שיהיה גם תחת גג [כל יריעה שאטומה לגשם נחשבת לגג] ואז יש להתיר את כל המלאכות. בלא"ה לקיים את הזרוע יהיה אפשר, אולם להשביחו וק"ו לשתול חדש, זה אסור מדרבנן כדין עציץ שא"נ.

***

הרה"ג משה לנדאו שליט"א

שאלה: מצאנו ארגו מלפפונים ליד הפחים. המלפפונים טובים לאכילה. האם נוכל לתת לארנבים שלנו?

תשובה: להאכיל לחיות א"א מאחר שזהו מאכל אדם ונחשב שמפסידו כשמאכילו לחיה.

[הסבר - בתקופה זו של השנה עדיין אין איסור ספיחין במלפפונים, לפי הלוח שהוציא המכון חשש ספיחין יתחיל באמצע חודש חשוון, ולכן מותר לאדם לאכול מהמלפפונים בין אם הפירות משל ישראל או מנכרי [ואילו מדברי השואל היה נראה שסובר שהמלפפונים אסורים לאכילת אדם]. ומשום חשש שמור ובעד - להלכה גם אם היה ודאי כן נקטו להקל, ובודאי כאן שאינו אלא חשש. וכמו"כ כאן אין בעיה של קניה מעובר עבירה ומסייע, שהרי מצאו זאת.

כשיהיה חשש ספיחים ויהיה ספק אם ירקות אלו באיסור ספיחין או שהם משל נכרי, בזה הולכים אחר הרוב, וכדין כל דפריש מרובא פריש. וצריך לדעת מה הרוב באותו מקום].

***

הרה"ג דניאל רווח שליט"א

שאלה: שואל משה מרחובות, קניתי אננס בפרשת דרכים האם יש בעיה כל שהיא?

תשובה: לאחר מעשה שכבר קנית, מותר באכילה וינהג בו קד"ש.

[הסבר - אננס דינו כירק, וברק קי"ל בתר לקיטה, ולכן כאשר נלקט בשביעית אסור לקנותו גם משום השיטות הסוברות שהקונה עובר ג"כ באיסור סחורה ואף לשיטות שאין על הקונה איסור סחורה מ"מ איסור מסייע יש לכו"ע, שגורם למוכר לעבור על איסור סחורה. לשואל לאחר מעשה שכבר קנה, יש לנהוג בו קדו"ש מספק שמא נלקט בשביעית, ומ"מ איסור ספיחין אין בו הן משום שנזרע בשישית והן משום שזה צמח רב שנתין].

*

שאלה: שואל יצחק מחיפה, יש לי בגינה שיח תותים וכבר נתנו פירות, מה עלי לעשות?

תשובה: לנהוג בו מנהג הפקר.

[הסבר - כיון שירק בתר לקיטה אזלינן וקדוש בקדו"ש, א"כ חלה חובה לנהוג בזה מנהג הפקר, לתת לאחרים להיכנס. ואין צורך מעיקר הדין להפקיר בפה או בפני שלשה, וכמבואר בשביתת השדה פרק יב' ס"ק יד].

*

שאלה: שואלת שירה בעלת גינה מב"ב, יש לי בגינה צמח מטפס ויש בו עלים שכמשו והתייבשו, האם מותר להסירם?

תשובה: במקום שיש חשש היזק מותר.

[הסבר - אפילו לראשונים הסוברים שזימור בשאר אילנות דאורייתא, מ"מ בירק י"ל שלכו"ע דרבנן וכמו שנראה מהרמב"ם במשניות (פ"ב מ"ב) בפירוש מקרסמין ואכמ"ל. ובאם אין חשש שיגרם נזק, אסור להסירם שהוי בכלל לאברויי].

***

הרה"ג גבריאל טל שליט"א

שאלה: קיבלתי מקרובי משפחה פרחים שנקנו ללא פקוח, האם עלי לנהוג בהם קדושת שביעית?

תשובה: פרחי נוי אין בהם קדושת שביעית.

[הסבר - כ' הרמב"ם פ"ז ה"ט משמיטה הוורד והכופר והלוטם יש להן ולדמיהן שביעית ויעויין ר"ש (פ"ז הל' ו) דאין דנים הוורד כעץ וטעם הדבר משום שהיה דרך לאכלם, ועל כן כאשר אין בפרחים שום צד אכילה לא הוזהר אוכל כלל וממילא נידון כל הפרח כעץ בעלמא ואין בהם קדושת שביעית. ועוד שבפרחים אין קשר בין ההנאה מהם לביעור שבהם (עייין קהלות יעקב זרעים סי' ט). ודווקא אם כדברי השואלת שקיבלה את הפרחים במתנה, אבל אין לקנות ממי שחשוד על השביעית משום איסור מסייע].

*

שאלה: קוסקוס שבושל תחת ירקות של כשרות לא מהודרת (שאני לא סומך על זה), האם הקוסקוס גם נאסר עלי באכילה?

תשובה: דין הקוסקוס כדין הירקות. ולמעשה, תלוי האם בירקות אלו כבר יש איסור ספיחין.

[הסבר - בירקות שאין בהם עדיין איסור ספיחין כמו גזר ודלעת, אין איסור אכילה וודאי מותר. אמנם אם התבשל עם ירקות שיש בהם כבר איסור ספיחין, כגון קישוא, יש לאסור אף את הקוסקוס באכילה, שהרי מתבשל מזיעת המרק והירקות שתחתיו, ולכן אסור הן מחמת זיעת המרק משום טעם כעיקר והן מחמת זיעת הירקות עצמן כמבואר ביו"ד סי' צב סעי' ח ובכה"ח שם (ולגבי זיעת האוכלים עייין יד יהודה הארוך ס"ק טז), כך שנמצא שקוסקוס זה דינו כדין הירקות].

*

שאלה: שואלים מבית חולים במרכז לגבי עציצי נוי שבמחלקות, האם צריך להיזהר בהשקייתם?

תשובה: ניתן להשקותם כבכל שנה.

[הסבר - בעציץ שאינו נקוב בבית לכו"ע אין קדושת שביעית כלל ומותר לנהוג בו כבכל שנה ובעציץ נקוב נחלקו פאת השדה (סי' כ) והחזו"א (שביעית כבא), וגם לחזו"א יש להקל משום רצפת הבית ובנוסף ההשקיה היא לשם העמדת העציץ שלא יבול].

ניתן לשלוח חומרים למדור זה במייל המערכת tnuvot@macon.co.il
המערכת תפרסם ותערוך את הדברים לפי שיקול דעתה

לכבוד מערכת הגליון החשוב 'תנובות שדה'

אדשה"ט,

לגבי המאמר של רבי משה לנדאו (גיליון 158) על הנפק"מ בין הטעמים למה לא נוהג תוספת שביעית בזמן הזה,

רציתי להוסיף שיתכן וגם יהיה בכך נפ"מ האם יש עניין לקבל בפה תוספת שביעית של זמן מועט בערב השמיטה קודם כניסת ר"ה [ויתכן שזמן מועט זה כבר כלול בתוספת יו"ט של ר"ה ויל"ע בזה].

אסיים בברכת יישר כחכם להגדיל תורה ולהאדירה

בברכה,

יצחק בכר, נתניה

*

לת"ח קוראי 'תנובות שדה' הי"ו

הסתפקתי האם יתכן ובימינו ישנה הדין של רב יושביה עליה במידה ויתברר שרוב יהדות העולם גרים בחלקי ארץ ישראל ההלכתיים. נפ"מ לשמיטה ועוד. ובכלל איך נחשוב את כל אותם שהתבוללו במשך השנים והם אינם מכירים ויודעים שהם יהודים וק"ו שאינם מגדירים עצמם כיהודים, ולצערנו רבים הם.

אשמח לקבל תגובות והפניות בנושא זה

בברכת חורף בריא

מאור לוי, עיה"ק ירושלים

*

ג' חשון תשפ"ב

לעורך הגליון היקר שיחי'

נחשפתי 'במקרה' [אותיות - רק מה'] לגליון האחרון שיצא לקראת שנת השמיטה, ובזכות המדור המיוחד 'קרבה שנת השמיטה' של הסקירות וההערות שלקראת שנת השבע, נכנסתי לאוירה של נושא השמיטה, וקבעתי בביתי בשולחן שבת לימוד קבוע לכל בני המשפחה יחדיו, מתוך הספר הנפלא 'שבת הארץ'. ממליץ מאד כיון שמותאם ללימוד משפחתי וגם מעשי ופרקטי [ואף ניתן להקריא בתורנות מתוך סיפורי שמיטה שבסוף הספר]

יה"ר שיפצו מעיינותיכם חוצה לתפארת התורה ולומדיה
בברכת השמיטה,

חיים אגרון
ראש כולל 'בינת התורה' ב"ב

*

למערכת 'תנובות שדה'

אני חוזר כעת מרחובה של עיר ועברתי ליד דוכן המוכר ירקות עלים מחברות שונות והכשרים שונים. אני מרגיש, וכן אמרו לי חברים בשיעור הדף היומי, שאנשים לא מספיק מבינים את ההבדל בין סוגי הגידולים ואת המשמעות למקום הגידול וכדו'.

לאחר העיון בספר 'שביתת השדה' של ראש המכון התחלנו להבין מה כתוב שם (ולפעמים מה עובדים עלינו שם..)

נשמח מאד שתפרסמו מאמר המסביר ומנגיש בשפה פשוטה את הכיתובים המצויים בעלי הירק בתודה וברכה,

מ.צ.ד.
פתח תקוה

*

שלום וברכה,

לגבי אתרוג, מבואר בתוס' (סוכה לט, ב) שהטעם ללכת בו אחר חנטה לעניין שביעית, כי לומדים מערלה, ומבאר המהרש"א שזה ע"פ דברי הר"ש בשביעית (ב, ז) שבערלה יש ראש השנה קבוע שאז חונטים הפירות ומזה לומדים לשביעית ללכת בכל הפירות, כולל באתרוג, בתר חנטה.

ויש להבין למה לגבי מעשר אתרוג הרי הוא כירק שהולכים אחרי לקיטה ולא נלמד גם אתרוג מערלה כמו בשאר פירות. [ומצאתי שעמד בזה הכפות תמרים שם, ומחלק בין שביעית דאורייתא למעשר שעיקרו באתרוג מדרבנן. וצ"ע סברא זו, וגם א"כ גם ר"ה שלו יהיה כירק בתשרי ולא בטו בשבט. וע"ע רז"ה ג, א].

וחשבתי להציע לבאר שאתרוג שבעיקר ההתהוות שלו הרי הוא כשאר פירות, ולכן ערלה ושביעית שהם חלים על החפצא של הפרי אכן תלוי בחנטה שזה שלב היצירה וההתוות של הפרי, אבל מעשר שהחויב רק על גמר פרי העומד לאכילה, בזה כיון שהאתרוג גדל על כל מים כירק, לכן תלוי דינו בלקיטה כירק. ומ"מ כיון שבאמת הוא אילן אז ר"ה השנה שלו זה בשבט.

אשמח לשמוע דעת הת"ח בזה

ישראל מאיר אלזאס
כולל 'שביעית' - מדרש אליהו, אלעד